

BLOC 1: DEL PROFÀ

3. Les parròquies com a espai de socialització primerenca de l'immigrant

“Los lunes había que hacer horas extra. Aparecían en el despacho parroquial nuevas caras. Todos te comentaban sus ideales, que querían mejorar su vida, que sentían la necesidad de buscar nuevos horizontes”,

Mn. Murillo, **50 anys compartint i acollint**

A la part introductòria d'aquest treball ja en fèiem referència, però és necessari tornar-hi per entendre com van ser les primeres presses de contacte de l'immigrant amb el seu nou barri. Potser va arribar a Catalunya pensant, en genèric, que anava a “Barcelona”, a casa d'uns tiets o d'uns cosins que podien viure realment a la capital catalana o bé a qualsevol poble de l'àrea metropolitana. Un temps més tard, s'instal·laria de manera fortuïta en un municipi del cinturó barceloní, com els que estem investigant en aquesta recerca. I aquí es va trobar amb barris de nova creació densament poblats i, el que és més greu, sense els serveis bàsics ni centres ni associacions que ajudessin a organitzar la vida civil, a conèixer els teus nous veïns, la teva nova comunitat. Sovint, per contra, l'únic que hi havia era el capellà d'una parròquia recentment erigida, sense edifici i fent missa els diumenges en una escola o uns barracots.

Més enllà de la necessitat d'un edifici parroquial per a normalitzar la vida de la comunitat de feligresos, la parròquia —entent-la com un immoble i també com una

agrupació de creients— va ser un dels primers espais de socialització de l'immigrant. És important recordar —tot i que en parlarem més en profunditat en epígrafs posteriors— el bagatge cultural i espiritual que arrossegaven aquests immigrants dels seus pobles d'origen. Provenents de la resta d'Espanya, en especial del sud peninsular, aquestes persones van deixar enrere una societat rural tancada i fortament marcada per la repressió d'un règim que, com hem vist anteriorment, actuava en connivència amb l'Es- glésia, que s'encarregava del control social. Per tant, els records d'infantesa o joventut d'aquests migrants estaven marcats per una religiositat fonamentalment sacramental que funcionava com a eix de la vida social⁹⁶. Una dona migrada i instal·lada al barri de Can Serra, Leonor, expressa aquest ambient d'ofec social al *Cinquanta-quatre relats d'immigració* de Botey: “En el pueblo nos llevábamos la vida en misa, en el rosario, en las novenas, en todo lo de la Iglesia”⁹⁷.

96. BOTEY, Jaume; (op. cit., 2009), p.190-193.

97. BOTEY, Jaume; (op. cit., 1986), p.181

Trencar amb les convencions socials és complicat. Per tant, en arribar a Catalunya, molts d'aquests immigrants van buscar la parròquia més propera per assistir als oficis, tal com acostumaven a fer als seus llocs d'origen. Per a algunes persones, la religiositat, en un nou món ple d'incerteses i de desconeguts, esdevé una necessitat psicològica per a resistir. Un agafador en temps de tribulacions i de canvi. I una necessitat material, vehiculada a través de les Càritas parroquials i els assistents socials que treballaven als temples i que assistien a famílies amb dificultats econòmiques, sovint immigrades. Més endavant tractarem en detall el vessant solidari de les parròquies amb els nouvinguts, però com a petit tast podem avançar la informació que proporcionen els comptes del Secretariat de Càritas Parroquial de Sant Joan Baptista de Viladecans. Entre 1948 i 1971 consten nombrosos assentaments comptables que indiquen explícitament l'origen de la persona beneficiària de l'ajuda econòmica i el seu estatus social "d'immigrant"⁹⁸.

I no només això, atès que el nouvingut no solia conèixer ningú a la terra d'acollida. Precisament per aquest motiu les parròquies van funcionar com espais primaris de relació social, conjuntament amb les tavernes i els bars, que exercien freqüentment com a sala d'estar i menjador per a milers d'immigrants que vivien a Catalunya de llogat en una habitació o, com es deia a l'època, 'de mestressa' o de *patrona*⁹⁹. García-Carpintero fa esment

98. Comptes del Secretariat de Càritas Parroquial de la parròquia de Sant Joan Baptista de Viladecans. Arxiu parroquial de Sant Joan Baptista de Viladecans (APSJBV), caixa 10.

99. BLASCO, Honorio; 'La taberna y el bar en la vida social y política de l'Hospitalet: 1960-1970', a *Jornades Associacionisme: espai, realitat i perspectives*, 1993.

de la situació que es vivia a Bellvitge en aquest sentit: "éramos todos recién llegados de diferentes procedencias, no había un núcleo ya hecho al que incorporarnos"¹⁰⁰. L'autora recorda, a més, la figura del mossèn José Miguel González, que era l'enviat de la parròquia de Santa Eulàlia de Mèrida a l'ermita de Bellvitge, de la qual depenia, i amb qui van començar a col·laborar els primers grups de joves i veïnes del barri de nova creació, a través de la catequesi i la inauguració d'una llar d'infants.

Que la parròquia era un centre dinamitzador de la vida social ho demostra el fet que s'adduïssin, com a principals arguments a favor de l'erecció, els avantatges i beneficis no només espirituals, sinó també socials, que reportaria al barri en qüestió. El neguit per fer barri i cohesionar la comunitat és una constant en aquest sentit, i en trobem exemples a diversos punts de l'àrea estudiada. És el cas del barri de Riera, a Cornellà, que durant la dècada dels anys 60 va reclamar al bisbat l'erecció d'una parròquia que donés servei als seus cada cop més nombrosos veïns. En un article de juliol del 1964 a *El Pensamiento* —revista cornellanenca editada per la parròquia de Santa Maria, la més antiga de la ciutat— es reiterava "l'aïllament" en què vivia Riera i la necessitat de comptar amb una parròquia que ajudés a crear una comunitat:

Cada día se integran nuevas familias pero ya no se conocen porque falta el motivo que los aglutine. Esto nos hizo pensar, que será un poco difícil crear un grupo entusiasmado [...] que cargue sobre sus espaldas la respon-

100. GARCÍA-CARPINTERO, M. Ángeles; *Un Bell-viatge en buena compañía: Desde la parroquia Mare de Déu de Bellvitge*, L'Hospitalet, Ambar, 2019, p.44.

sabilidad de crear en el barrio la responsabilidad social de que carece. Se nos había antojado, que pudiera ser una buena solución la creación de una parroquia.

Riera, malgrat la insistència, no aconseguiria la seva frisada parròquia. Cas diferent del d'Almeda i Mercader —així es coneixia aquest barri cornellanenc aleshores—, que des del 1961 ja comptava amb una parròquia creada per l'impuls de la Santa Missió d'aquell any i la dedicació de mossèn Josep Arnella, rector de Santa Maria de Cornellà, que davant l'increment sostingut d'habitants en aquelles contrades sol·licitava la creació d'una nova demarcació parroquial per millorar-ne el servei espiritual. Una dècada abans, de fet, mossèn Arnella va recollir més de 200 signatures de veïns per demanar a l'alcalde la cessió d'uns terrenys per a construir-hi un temple¹⁰¹. Però el que ens interessa és destacar què es va dir en una assemblea parroquial a Sant Jaume d'Almeda l'abril del 1965 —quatre anys després de la seva erecció— en la qual els veïns van expressar que arran del naixement de la parròquia s'havien estret els llaços de la comunitat¹⁰²; una comunitat formada per cornellanencs autòctons, cornellanencs immigrants en dècades anteriors i els nous veïns que hi anaven arribant i que no solien conèixer ningú. No caldria deixar de banda que *El Pensamiento*, com a periòdic editat en una església, tenia molt d'interès a l'hora de publicar informacions favorables a

101. Mossèn Arnella ho reivindica en una carta del 5 de desembre del 1950 de resposta a l'enquesta que l'arquebisbat de Barcelona va enviar a les parròquies dels barris que anaven naixent en paral·lel a l'arribada d'immigrants. ADB, Arxius de Parròquies, Santa Maria de Cornellà, n.375.

102. *El Pensamiento*, 252, maig del 1965, p.7.

la construcció de parròquies a la ciutat. Això no obstant, no es pot menystenir el poder socialitzador de les parròquies, ja que, com hem vist al llarg de la recerca, solien ser els únics espais de relació a barris de nova creació que no comptaven amb equipaments ni serveis bàsics. En aquesta línia, Tardà destaca el paper “aglutinador i dinamitzador” de la parròquia de Sant Jaume sobre la població immigrada, sotmesa a un “sobreesforç” per superar els desavantatges inicials i adaptar-se a la nova realitat¹⁰³.

Els temples esdevenen, d'aquesta manera, un primer centre d'acollida i suport als immigrants, en especial per a les dones¹⁰⁴. Botey les defineix com a “petites estructures d'acolliment” dels nouvinguts¹⁰⁵. D'exemples en tenim a diverses parròquies i de diferent tipologia, però crida l'atenció el cas dels grups de matrimonis. A les dues parròquies de Bellvitge, Sant Joan Evangelista (1969) i Nostra Senyora de Bellvitge (1968) van funcionar com un punt de trobada entre els nous habitants, un “marc de relació autènticament popular i totalment obert”¹⁰⁶, al qual acudien tant els creients com els no-creients. Però, ¿què eren els grups de matrimo-

103. TARDÀ, Joan; ‘Almeda, de les barraques a l'Hiper-cor’, a VV.AA, *Almeda, temps de lluita i de progrés*, Cornellà, Asociación de Padres del Colegio Público Dolores Almeda, 1995, p.16.

104. Les dones, seguint els rols de l'època, solien viure sobre el terreny, al barri, teixint les relacions que l'home, que en general està tot el dia fora treballant, no podia fer. Veure el cas del barri del Gornal, a l'Hospitalet, a JOVÉ, Marta; ‘Les dificultats uneixen: les primeres entitats’, a *Quaderns d'Estudi*, Centre d'Estudis de l'Hospitalet, 9, 1990, p.21.

105. BOTEY, Jaume; ‘Visió de l'església des de la cultura de carrer’, a *Quaderns de Pastoral*, n. 100, 1987, p.39.

106. DOMÍNGUEZ, Manel; ‘Les parròquies i els orígens de l'associacionisme’, a *Quaderns d'Estudi*, Centre d'Estudis de l'Hospitalet, 10, 1991, p.27.

nis de les parròquies? En general, es tractava de reunions que portaven a terme diverses parelles casades per a organitzar activitats per a la parròquia o bé compartir impressions sobre diverses temàtiques relacionades amb el dia a dia de les famílies, fins i tot de la sexualitat. En aquelles trobades els matrimonis -generalment joves- rebien orientacions de conferenciants i assistents relacionades amb la seva vida en parella o amb l'educació dels fills. Aquestes reunions bevien directament de les anomenades ultreies, un moviment que va néixer a Mallorca a finals dels anys 40 que consistia a reunions de fidels per aprofundir en la doctrina i el coneixement de l'Evangelí¹⁰⁷.

El bisbe Modrego va donar llum verda a aquests equips de matrimonis el 1958 i des d'aquell moment van créixer àgilment. Si pel que fa a l'aprofundiment en la doctrina catòlica bevien de les ultreies, els grups de matrimonis afegien un factor a l'equació fins ara poc explorat per l'espiritualitat tradicional, com era la cura de l'amor conjugal com a camí de retrobament amb la divinitat, una idea adoptada del moviment que el sacerdot Henri Caffarel havia posat en marxa a França el 1939, a través dels coneguts com a Equips de la Mare de Déu d'orientació a les parelles per al matrimoni¹⁰⁸.

Tornant als grups de matrimonis catalans, les reunions solien tenir lloc a cases particulars, on es preparaven les conferències i les activitats que es farien més tard al temple. És a dir, que la iniciativa no es reduïa a una reunió setmanal o mensual a l'edifici de la parròquia, sinó que solia anar més enllà, arribant

a la familiaritat d'obrir la porta de casa teva a veïns del teu barri. Precisament per això, els grups de matrimonis serien una eina important a l'hora de posar en contacte parelles autòctones amb altres d'origen immigrant que, d'una altra manera, possiblement no s'haurien relacionat mai. Abans hem destacat el cas de les dues parròquies de Bellvitge i la importància que van tenir aquelles reunions com a punt de trobada per a barrejar persones de diversos orígens, tot i que en aquell cas concret amb més presència d'immigrants que no pas d'autòctons, per la mateixa constitució sociològica del barri; si no com a eina d'integració en el fet català —entenent aquest concepte com una llengua i tradicions; en un epígraf posterior en parlarem¹⁰⁹—, aquests grups de matrimonis haurien servit per bastir llaços entre la comunitat multi origen de Bellvitge.

Tanmateix, les recurrents queixes dels capellans per l'escassa assistència a missa ens porten a pensar que aquests grups o equips de matrimonis no serien gaire nombrosos. De fet, en les referències en fulls parroquials, publicacions de l'època o cartes no se sol fer referència al nombre exacte de parelles que hi participen. Sigui com sigui, això no li treu rellevància a la iniciativa. L'agost del 1960, a la pàgina especial que el periòdic *Pensamiento* dedicava a l'activitat parroquial de Santa Maria, es posaven de manifest els beneficis dels “equips de matrimonis” i els “cursets de cristiandat” —aquests últims amb un aire més conservador i dedicats en exclusiva a l'adoctrinament catòlic— creats a la parròquia per a “estrechar la unión de las familias”¹¹⁰.

107. MARCÉ, Matilde; *Parròquia de Sant Josep. 50 anys al cor del barri*, L'Hospitalet, Parròquia de Sant Josep, 2019, pp.201-203.

108. CASAÑAS, Joan; (op. cit., 1988), p144.

109. De fet, sovint els sacerdots d'aquestes comunitats eren les primeres persones de cultura catalana amb els quals els immigrants mantenien contacte.

110. *El Pensamiento*, 202, agost del 1960, p.7.

Il·lustració 4/ El veïnat de Can Serra va posar l'espatlla per construir Sant Benet. AMHL 902-009 AF 0003245 /a.Andreu Trilla Llobera /d.Comissió de Cultura de Can Serra

Teresa, una dona immigrada del barri de Can Serra, en dóna testimoni: “En este barrio [Can Serra] la gente se ha ido conociendo entre sí, se ha tratado y hablado gracias a la parroquia; que allí no solo hemos ido a misa, sino que nos hemos reunido y hecho fiestas muchas veces”¹¹¹. Ángeles, una altra dona d’origen immigrant entrevistada per Botey al seu *Cinquanta-quatre relats d’immigració*, valora de manera molt positiva el naixement de la parròquia de Sant Benet (1970) —de la qual Botey va ser rector— coneguda popularment com a Casa de la Reconciliació i erigida amb l’esforç dels veïns, que la van ajudar a construir. “Lo que aquí nos ha reanimado ha sido lo que se ha hecho en el barrio comenzando por la Parroquia. Los primeros años los pasamos muy mal, de verdad, pero cuando luego poco a poco ha ido creándose esa armonía hemos ido relacionándonos con los demás”¹¹².

111. BOTEY, Jaume; (op. cit., 1986), p. 185.

112. Íbidem p.185

En la mateixa ciutat, més al sud, en concret al barri del Gornal, trobem testimonis similars que apunten a la parròquia, juntament amb l’associació de veïns —on els capellans hi van participar—, com un dels primers espais de relació de la barriada i un pol d’activitat social determinant. “La parroquia no se ha limitado solamente a decir misa el domingo, sino que se ha creado un equipo de gente que ha hecho catequesis con las madres, con los niños. Se crearon grupos de jóvenes [...]”¹¹³.

Per tant, les parròquies feien una funció social rellevant per als nouvinguts, atès que eren un dels primers indrets als quals acudien i on establien les primeres amistats. Noves relacions que, d’alguna manera, refeien les que s’havien perdut amb el trençament que comporta el procés d’emigració. Al cap i a la fi, la parròquia com un espai que feia les funcions d’organitzador de la vida civil en barris en els quals sovint només hi havia el mossèn com a representant civil o delegat de les administracions.

113. JOVÉ, Marta; (op. cit., 1990), p.27.

En els paràgrafs anteriors hem presentat una situació idíl·lica del que eren —o pretenien ser— les parròquies més progressistes i de les noves maneres de relació entre la col·lectivitat parroquial. En general, hi detectem una certa insistència a fer comunitat, una dèria que podia tenir un efecte contraproductiu en alguns casos, atès que es tracta d'un tipus de vida comunitària que la gent —i sobretot els immigrants procedents d'ambients rurals tancats— no havia viscut abans, i la seva promoció podria sonar-los com quelcom estrany a evitar¹¹⁴. Un exemple d'això és la previsible poca assistència a iniciatives més o menys innovadores com els grups de matrimonis, que hem abordat amb anterioritat; un comportament que cal vincular també, això sí, al poc temps lliure que els nouvinguts tenien per dedicar a viure la seva fe a la parròquia, immersos en jornades laborals de sol a sol o doblant torns a la feina.

Sigui com sigui, l'acolliment és una actitud humana per a la qual s'ha d'estar predisposat. És a dir, que com moltes altres coses a la vida, el factor humà és determinant. Com anirem veient al llarg de la recerca, l'actitud del mossèn i la seva forma de ser, més enllà de les qüestions polítiques i socials, seran determinants en tot plegat. En alguns casos, perquè el capellà en qüestió sigui gran i es vegi aclaparar pels canvis socials i religiosos que amenacen de capgirar el seu món tradicional. En uns altres, la ideologia, la pura desídia o l'orgull marcaran la vida parroquial. N'és el cas de la tinença parroquial de Santa Joana d'Arc, ubicada al barri de Can Pi de l'Hospitalet, al famós nucli barraquista

114. Arxiu Especial del Secretariat Obrer de l'Arquebisbat de Barcelona (AESOAB), 'Per una pastoral popular dels practicants ocasionals que s'acosten als sagraments', març del 1976. Caixa 1976.

de 'la bomba', on hi vivien moltes famílies d'ètnia gitana. La tinença depenia de la parròquia de Santa Eulàlia de Provençana, la més antiga de la ciutat. En un informe de l'arquebisbat —sense datació¹¹⁵— sobre aquesta subdivisió parroquial es posa el focus en el pare Ginés, un missioner del Sagrat Cor¹¹⁶ que s'hi va estar dues dècades treballant. Al principi amb una feina "assistencial i de promoció de barri molt bona", a través de la instal·lació de llum elèctrica i llar d'infants. L'informe, tanmateix, destaca que malgrat això la relació amb els veïns era bona, "atesa la seva manera de ser". El report indica que el pare Ginés seria d'extrema dreta i que, més enllà de la seva ideologia, celebrava dues misses dominicals i un catecisme als quals assistia gent de Barcelona, "i no per integrar-hi gent del barri". Un barri barraquista, recordem, format bàsicament per persones immigrades. A més, el religiós en qüestió, diu l'informe, no organitzava res per als joves i adults i no cedia el despatx parroquial, adduint, segons el text, uns pretesos "drets adquirits" sobre la tinença per la feina que havia hagut de fer "tot sol"¹¹⁷.

També hi havia, com hem dit, capellans d'edat avançada que no acabaven d'encaixar

115. La tinença parroquial de Santa Joana d'Arc va desaparèixer quan es va erigir la parròquia de Santa Maria del Gornal, l'any 1976. Per tant, aquest document no seria posterior a aquesta data.

116. Aquests missioners van ser determinants perquè aquell nucli comptés amb serveis com l'enllumenat, una llar d'infants i una escola infantil. Veure SÀEZ, Daniel; 'La ciutat no autoritzada. El barraquisme a l'Hospitalet de Llobregat', a *Quaderns d'Estudi*, 30, Centre d'Estudis de l'Hospitalet, 2016, p.163. L'escola estava pensada per acollir infants gitanos del barri, i va rebre el nom de *Lacho bají*, que en roma vol dir 'bona fortuna', a BOTÉY, Jaume; (*op. cit.*, 2009), p.197.

117. ADB, Arxius de Parròquies, Santa Joana d'Arc, n.464.

en el nou ambient que anava naixent a les ciutats metropolitanes. Mossèn Murillo, antic vicari de Nostra Senyora de la Llum de la Florida, a l'Hospitalet, recorda la figura de mossèn Gili, el primer rector de la parròquia i antecessor seu al càrrec; un home, destaca, “molt culte” i amb un “gran bagatge intel·lectual”, però amb un caràcter introvertit que li impedia connectar amb la nova feligresia, majoritàriament del sud d'Espanya, més extravertida i amb uns codis socialitzadors diferents. Murillo, que s'autodefineix com a “capellà emigrant atenent a uns altres emigrants”, emfatitza que hi havia “grans diferències entre tots dos”¹¹⁸. Una relació que recorda a la descrita molt encertadament per Candel al seu *Donde la ciudad cambia su nombre*¹¹⁹, entre el rector gran de la parròquia del barri, el *cura viejo*, i el vicari, el *cura joven*, Jorge Lloveras, més avesat a tractar amb la ‘nova’ feligresia que no pas el seu superior.

Abans hem destacat que la parròquia no només servia com a espai d'interrelació entre l'immigrant i l'element autòcton, sinó

118. MURILLO, José Manuel i SANTOLINO, Montse; *50 anys compartint i acollint. Història de la Parròquia de la Mare de Déu de la Llum (1966-2006)*, L'Hospitalet, Parròquia de la Mare de Déu de la Llum, 2008, p.62. En una ponència del 1978 conservada a l'Arxiu Especial del Secretariat Obrer de l'Arquebisbat de Barcelona (AESOAB), en el marc d'unes trobades sobre immigració i Església, mossèn Murillo reflexionava sobre els sacerdots emigrats a Catalunya i les dificultats d'aquest col·lectiu per trobar un lloc a la diòcesi. “*La Iglesia de Barcelona no ha preparado la acogida a estos sacerdotes inmigrados que seguimos formando casta [...] nos sentimos marginados*”. A més, reconeixia que alguns d'aquests capellans no han fet tot el que podien per integrar-se a la cultura catalana, fet que vincula a la “marginación” de què han estat objecte.

119. CANDEL, Francesc; *Donde la ciudad cambia su nombre*, Barcelona, Círculo de Lectores, 1992.

que també ajudava a la socialització entre els mateixos nouvinguts. El desarrelament i les suspicàcies inicials inherents a l'adversitat del nou medi provocaven, generalment, que l'immigrant defugís de l'associacionisme dels autòctons. En un article a *El Pensamiento* del febrer del 1962, es posava de manifest aquest fenomen, agafant d'exemple els veïns del nucli de Linda Vista de Cornellà: “*A pesar de su proximidad con el núcleo de la población, son pocos los que han acudido a formar parte de entidades, sociedades recreativas y deportivas*”¹²⁰. Tanmateix, cal tenir present la variable del temps: aquells immigrants solien patir llargues jornades laborals, a vegades, fins i tot, doblant-les. Candel, al seu *Inmigrantes y trabajadores*, conversa amb un home murcià que assegurava treballar més de 10 hores diàries de manobre a Barcelona, mentre que els dissabtes a la tarda i tots els diumenges feinejava com a vigilant. Fins i tot el dia de Nadal¹²¹. En un altre cas, aquesta vegada recollit en un article de la revista OASI, editada per la parròquia de Sant Isidre de l'Hospitalet, una família de barraquistes reconeix, a preguntes del redactor de la peça, que no tenen temps per anar a missa: “*en el pueblo íbamos, pero aquí tenemos tanto quehacer...*”¹²². Quin temps podien tenir, aleshores, aquelles gents per fer vida a la parròquia o adherir-se a una entitat, fos d'arrel catalana o no? Malgrat que hi hagués malfiança inicial o suspicàcies envers l'element català, els obrers immigrants no solien tenir ni el temps ni els diners —pensem en les quotes de socis— per fer vida associativa.

120. *El Pensamiento*, 220, febrer del 1962, p.6

121. CANDEL, Francesc; *Inmigrantes y trabajadores*, Barcelona, Planeta, 1972 p.101.

122. OASI, 10, novembre del 1949, p.2.

Per tant, aquesta escassa socialització multifactorial del migrant provoca que els lligams entre familiars procedents del mateix poble o paisans de la mateixa regió siguin, almenys en una primera etapa, determinants. I els únics, gairebé. Tardà i Carrión identifiquen precisament un “nivell de comunicació cel·lular de caràcter reduït”¹²³ entre els integrants d’una família o poble que es veu estimulat en celebracions religioses com ara batejos o casaments, que esdevenen autèntics actes de cohesió en un desert d’incertesa i desarrelament.

En paral·lel a la instal·lació del migrant a la seva nova destinació sorgeix el problema de l’habitatge. No coneix ningú, i les parròquies, a més dels bars i la feina, seran els seus primers espais de socialització. Els primers indrets on refarà la xarxa d’amistats que s’ha trencat de resultes de l’emigració. Llocs on combatre el desarrelament. Un cop establerts els primers contactes a Catalunya, i com si es tractés de la narració d’una aventura particular, passem a centrar-nos en les dificultats per trobar un lloc digne on viure-hi. Què pensava l’Església de l’escassetat d’habitatge? Què feien les parròquies per ajudar els nousvinguts a trobar una nova llar? O millor dit, podien fer alguna cosa? Girem la pàgina cap al següent epígraf per descobrir-ho.

123. CARRIÓN, Pedro i TARDÀ, Joan; (*op. cit.*, 1992), p.161.

4. L'Església i la manca d'habitatge: entre l'oportunitat i el paternalisme

*“Llegó tanta gente, y tan de golpe, que los problemas que eso originó fueron muy graves, y el problema mayor fue el de la vivienda”,
Mn. Murillo, 50 anys compartint i acollint*

*“Aunque los inmigrados vienen aquí porque tienen trabajo que les permite vivir, se originan hacinamientos de personas con sus consecuencias para la moralidad y la higiene. [...] por ser aquí católicos aún más lo hemos de resolver. Nadie diga que esto toca a los otros. Es deber de todos, también del obispo”¹²⁴. Aquest és un fragment de la pastoral *Grave y urgente problema: la escasez de viviendas*, escrita per l'arquebisbe de Barcelona, Gregorio Modrego, el gener del 1949. Serà una de les diverses que escriurà sobre aquesta qüestió al llarg del seu pontificat. La situació que es vivia a Barcelona i rodalies no era per a menys: milers de persones, immigrants en la seva majoria, malvivien en barraques escampades per tota la metròpoli, des de la muntanya de Montjuïc fins al Somorrostro, passant pels voltants de les vies de la RENFE que creuaven alguns dels municipis que tractem en aquest treball¹²⁵.*

124. Boletín Oficial del Obispado de Barcelona (BOOB), 8 de gener del 1949, p.6.

125. *La Estadística de viviendas no autorizadas existentes en Hospitalet con especificación del número de fa-*

El periòdic de la parròquia de Santa Maria de Cornellà, *El Pensamiento*, va donar veu a aquelles persones en un reportatge sobre el terreny que obria l'edició del mes d'octubre del 1951. Ho feia amb un crit desesperat en forma de titular a cinc columnes: *“¡Viviendas, viviendas, viviendas!”¹²⁶*. Un gemec que posava en boca de les desenes de famílies que habitaven en barraques o en simples forats a la terra cornellanenca. En aquell cas en concret, el redactor i el fotògraf del periòdic s'hi van atansar després que es produïssin esllavissades per les fortes pluges. I aquesta és la postal que s'hi van trobar:

“Las barracas de campo, pronto están descritas. Unas paredes de tabique cubiertas con techo de uralita o baldosas de dimensiones tres metros por tres, o cuatro por cuatro,

milias y habitantes (AMHL, Fons municipal, 101_J200_1963_s/n) indica que el 1963, any de l'elaboració de l'informe, hi havia 5.504 barraquistes a l'Hospitalet.

126. *El Pensamiento*, 67, octubre del 1951, p.1.

que sirve de comedor, cocina, sala de estar y dormitorio, glacial en invierno, tórrida en verano. Sin agua, sin luz, ni retretes ni ningún otro servicio elemental”¹²⁷.

Si la postal física era esfereïdora, la social no ho era menys. Famílies que van esquivar la mort per l’esllavissada en l’últim moment, infants i joves orfes, gent gran malalta i sense assistència... O barraques i forats habitats per més d’una família. Fins a nou persones va detectar vivint en un infrahabitatge la revista OASI, editada per la parròquia de Sant Isidre de l’Hospitalet, en un altre article sobre el terreny¹²⁸.

En aquests escrits, que es reproduïen en el temps i les formes en unes altres revistes parroquials com ara SENDA, editada mensualment per la parròquia de Santa Eulàlia de Mèrida de l’Hospitalet entre el 1951 i el 1953, hi planeja l’ombra del paternalisme eclesial. El barraquisme i l’escassetat d’habitatges era una preocupació de les comunitats parroquials de l’època, tot i que també és cert que poca cosa podien fer per a resoldre el problema, més enllà de posar en marxa campanyes assistencials i caritatives per a, almenys, aturar el cop. És el cas de la parròquia de Sant Josep de l’Hospitalet, que en els seus inicis va formar un grup de dones per anar directament a les barraques de la zona, com les del pont de Matacavalls, a portar-hi menjar i roba¹²⁹. Ja hi haurà temps més

127. *Ibidem*, p.2.125.

128. OASI, 10, novembre del 1949, p.2. Una seixantena de barraques de l’Hospitalet estaven ocupades per més d’una família -a vegades fins a tres-; en alguns casos, fins a 15 persones conviuen en un espai minúscul. Veure IVERN, Francesc; *Hospitalet de Llobregat: municipi suburbano*, Barcelona, Monografias sociológicas, Diputació de Barcelona, 1960, p.135.

129. MARCÉ, Matilde; (op. cit., 2019), p.111.

endavant, però, per abordar les actituds de les parròquies envers les problemàtiques dels immigrants i el debat entre el paternalisme assistencial i l’acció social.

El 1951 el bisbe Modrego feia pública una altra pastoral dedicada al problema de l’habitatge en relació amb la immigració. *Exhortación pastoral sobre las viviendas*¹³⁰ és un text en el qual el prelat reclama dotar la diòcesi de més habitatges per a donar resposta a l’increment de població, alhora que reganya els nouvinguts i els assenjala com a potencial amenaça a la moral. “Lo que más nos duele y más nos afecta, por razón de nuestro cargo, es que el número excesivo de esos inmigrados dé lugar en parte a la inmoralidad de nuestra urbe”. La preocupació per la moral pública és una constant. Sense anar més lluny, Candel va definir la barraca com la “gran tara del suburbi, la degradació de l’immigrant”¹³¹. En aquesta línia, el desembre d’aquell mateix any el butlletí hospitalenc SENDA abordava l’assumpte en un article anomenat *Todavía las viviendas*: “Barracas y refugios para aquellos que, sin una raigambre ciudadana, ni una relación social local, ni tienen por qué justificar sus decisiones a extraños, ni sienten tan intensamente el freno de los respetos humanos”. L’article no es quedava aquí, i advocava per la demolició de les barraques, sense donar cap solució al problema: “Para la vagancia, la turbulencia y la inmoralidad que pueda anidar en las zonas de barracas, no regateamos la acción de la piqueta demoledora”¹³². Un article que precisament s’escribia per a subscriure la pastoral que Modrego havia publicat un mes abans,

130. BOOB, 17 de novembre del 1951.

131. CANDEL, Francesc; (op. cit., 2008), p.229.

132. SENDA, 73, desembre del 1951, p.2. Candel va deixar unes anotacions sobre la demolició d’unes barra-

Il·lustració 5/ Portada de El Pensamiento amb el reportatge sobre el barraquisme a Cornellà el 1951

UN GRITO DESGARRADOR:

¡Viviendas, Viviendas, Viviendas!

Lo pronuncian centenares de personas desde el fondo de las cuevas indignas para seres humanos que les sirven de viviendas, cuyo eco llega a toda conciencia sana.

Los últimos lluvias, al provocar un hundimiento de cuevas dan actualidad al constante problema. La Sociedad no presta la debida atención a la cuestión. - Una visita detenida a los refugios y cuevas. - El problema tiene soluciones. - Un esbozo de las mismas.

Una foto de una sala que un grupetillo de desgraciats... (Caption text is partially obscured and difficult to read fully)

Final desmoronamiento de la sencillez vital y vitalidad que tienen aquejados todos los grupos, han venido a convertirse los cuevas con más o menos intensidad. Muchas cuevas han constituido a...

FIESTA MAYOR de la barriada del Padró

Nuestro amigo, popular, ha querido el ser convocado de la fiesta... (Text continues with details of the festival and the social conditions of the neighborhood)

(Cuentos de la vida popular)

a on demanava la caritat i generositat d'aquells que "pueden vivir dignamente en hogares e incluso edificar otros para solaz veraniego". Una pastoral, a més, en la qual l'arquebisbe celebrava l'actuació del governador civil, Felipe Acedo, en relació a la contenció de la immigració i la seva política d'expulsió d'immigrants¹³³: "Hoy podemos añadir que el Excmo. Señor Gobernador Civil ha adoptado plausibles medidas para atajar esta inmigración".

La falta d'habitatge i el barraquisme que se'n derivava suposava un desafiament per a la Barcelona metropolitana dels anys

ques a Montjuïc, en les quals es preguntava per què les havien deixat construir per a després tirar-les a terra. Més enllà d'això, el que ens interessa d'aquest episodi concret és l'actuació del rector del barri de les Banderes, que va intercedir per evitar l'enrunament d'una barraca amb un home que s'havia atrinxerat a l'interior. El capellà, segons narra Candel, havia fet una tasca investigadora per esbrinar qui havia estat el venedor dels terrenys per fer-hi la barraca, un negoci que s'aprofitava del mal aliè. CANDEL, Francesc; (op. cit., 2008), p.246.

133. AROCA, Jaume; (op. cit., 2010), pp.18-23.

40 i 50. Les autoritats franquistes, a través del Insituto Nacional de la Vivienda, creat el 1939, i les autoritats municipals van intentar pal·liar aquesta xacra posant en pràctica polítiques per a fomentar la construcció d'habitatges. I és en aquest marc que l'Església mou fitxa aprofitant l'avinentesa del Congrés Eucarístic Internacional de Barcelona del 1952 i crea una entitat benefico-constructora per intentar cobrir el dèficit de pisos a la metròpoli. Una iniciativa molt en la línia del que la jerarquia catòlica estava fent arreu des de mitjans dels anys 40.

Es tracta d'una de les iniciatives més ambicioses del pontificat del doctor Modrego, que volia canalitzar el vessant social del congrés a través de la construcció de pisos, que era precisament el que calia en aquells moments de postguerra i allau migratòria. Modrego va vehicular el projecte a través de l'Associació Catòlica de Dirigents, una entitat formada per l'elit catòlica de la diòcesi que tenia com a objectiu la divulgació del pensament social de l'Església. L'associació seria l'encarregada de donar forma jurídica a

l'obra filantròpica, de la qual naixeria el *Patronato de Viviendas del Congreso Eucarístico*, entitat benèfica-constructora aprovada definitivament el 22 de setembre del 1952¹³⁴. Basada en l'aportació voluntària de 100.000 pessetes fins a assolir-ne 100 milions —no s'aconseguirien mai, però—, una de les principals actuacions de l'entitat va ser l'adquisició de terrenys per a la construcció d'edificis de pisos. Un d'aquests espais a l'Hospitalet, en uns solars de 1.592 metres quadrats ubicats entre les vies de la línia de Vilanova i els blocs Ciutat Comtal del barri de Sant Josep que acabarien allotjant 50 famílies.¹³⁵ És important destacar que la memòria del patronat dels habitatges del Congrés indica que més de la meitat dels inquilins eren catalans —el 54%, en concret—, mentre que el 24% eren d'origen aragonès i castellà, i el restant 22% procedents del sud d'Espanya¹³⁶.

El patronat d'habitatges del Congrés Eucarístic també promocionaria entre el 1970 i el 1975, conjuntament amb l'empresa Roca, 188 pisos de caràcter social dissenyats per l'arquitecte Juan Barangé a Viladecans, en concret al poblat Roca, el barri aixecat per allotjar els treballadors de la fàbrica¹³⁷. Es tracta, tanmateix, d'una operació vinculada a

una altra promoció de 266 habitatges edificada a Gavà uns anys abans, en relació també a terrenys pertanyents a la família Roca¹³⁸.

En una pastoral del 1952, l'arquebisbe de Barcelona es felicitaria per aquest projecte i, sobretot, per l'ajuda rebuda. “*Una vez más, queridos barceloneses, habéis demostrado vuestra exquisita sensibilidad y vuestro sólido sentido católico al participar de nuestro vivísimo anhelo por la construcción de viviendas, anhelo que es tan inmenso como el dolor que sentimos al pensar en las miserables habitaciones de nuestros más queridos hijos*”¹³⁹. En total, entre 1951 i 1963, el projecte de Modrego habilitaria 4.615 habitatges a Barcelona i rodalia¹⁴⁰.

Tot i que iniciatives com aquesta estaven emmarcades en un catolicisme tenyit de profund paternalisme, si no impregnades d'uns postulats nacionalcatòlics que defensaven la família, la feina i la llar com els pilars de la societat, no deixa de ser cert que moltes famílies van veure solucionat un problema tan important com era trobar una llar digna. Ara bé, sempre no va ser així. El 1953, amb el projecte dels habitatges del Congrés ja en marxa, els barraquistes de l'Hospitalet es van posar d'acord per enviar una carta al bisbe Modrego i reclamar la seva atenció¹⁴¹. La carta, amb data de 28 de febrer del 1953, xifra en 3.127 els hospitalencs que vivien aleshores en barraques a la ciutat, els quals, indica la missiva, feia un any que litigaven per

134. MUÑOZ, Francesc, MARTÍ, Josep M. i CATALÁN, Fidel; (op. cit., 2002), p.487-488.

135. El projecte el va portar a terme l'empresa Construcciones y Obras Carbonell i era producte dels arquitectes Manuel Puig i Carlós Marqués, amb la supervisió dels aparelladors del patronat del Congrés. Veure CHECA, Martí; ‘Habitatge i catòlics. Actuacions del Patronato de las Viviendas del Congreso Eucarístico a l'Hospitalet i al Baix Llobregat’, a VVAA; *El franquisme al Baix Llobregat*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001, p.437.

136. *Memoria del Patronato de Viviendas del Congreso Eucarístico*, 1956, p.9.

137. SIMÓ, Manuel; (op. cit., 2011), p.21.

138. *Memoria del Patronato de Viviendas del Congreso Eucarístico*, 1974, p.11.

139. Es tracta de la pastoral *Una idea en marcha*. Veure MUÑOZ, Francesc, MARTÍ, Josep M. i CATALÁN, Fidel; (op. cit., 2002), p.488.

140. *Íbidem*, p.503

141. ADB, Arxius de Parròquies, Santa Eulàlia de Mèrida, n. 462

buscar una sortida a la seva “deplorable situación, sin ni siquiera haber dado hasta la fecha con quien consienta en atenderlos”. La carta alerta de les situacions que es vivien diàriament als nuclis barraquistes —“la anarquía reinante en ellas”, avisa— i, malgrat valorar positivament l’actitud de dos anys abans del consistori, quan van dialogar amb ells per buscar solucions a la seva problemàtica, demana ajuda a l’arquebisbe, que, com hem dit, aquell 1953 estava enfeinat amb el projecte post congressual de construcció d’habitatges. “Suplicando que se digne prestarles su atención”, culmina una missiva desesperada i signada pels delegats dels nuclis barraquistes de la ciutat, dividida en quatre zones.

A l’Arxiu Diocesà consta una resposta que el doctor Modrego va enviar no als barraquistes, sinó a l’alcalde de l’Hospitalet, José Tayà. En general, aquest arxiu conserva totes les cartes que enviava el bisbat en forma de resposta a les peticions que hi arribaven de tota la diòcesi; en aquest cas no es conserva una hipotètica contestació per escrit del prelat als barraquistes, i desconeixem si s’ha perdut o si, directament, no els va fer cas i, per tant, no hi ha missiva. Analitzant l’escrit que va adreçar Modrego a Tayà el 3 de març del mateix any, hom s’inclina a pensar que, en efecte, no hi hauria hagut resposta —almenys a través del correu postal oficial— als barraquistes. El doctor Modrego explica a l’alcalde Tayà que ha rebut la missiva dels barraquistes reclamant la seva intercessió “por la digna solución de su gran problema”. El prelat, lluny de transmetre-li al crit d’alerta d’uns ciutadans als quals, recordem, feia un any que ningú no els feia cas —tal com denunciaven a la missiva anterior—, es va quedar amb la part ‘positiva’ de tot ple-

gat. “Me consta, y ellos mismos lo reconocen, lo mucho que ese Excmo. Ayuntamiento de su digna presidencia se preocupa de esta necesidad”. I, satisfet amb això, evita “recomendar aquella petición”, és a dir, la que li feien els barraquistes perquè intervingués en el seu problema, i felicita Tayà i a la seva “digna Corporación Municipal por los buenos deseos que las animan, y por la cristiana acogida que no dudo habrán de prestar a las legítimas aspiraciones de sus humildes ciudadanos”. L’alcalde Tayà va recollir el guant de Modrego i li va agrair l’interès, ahora que li prometia solucionar la qüestió barraquista “con la más estricta [sic] caridad cristiana”¹⁴².

El cert és que l’Ajuntament de l’Hospitalet no es va caracteritzar precisament per portar a la pràctica una política efectiva per a solucionar la qüestió de la manca d’estatge, que provocava que un 20% de les famílies hospitalenques no tinguessin habitatge o l’haguessin de compartir¹⁴³. Els mandats dels alcaldes Tayà (1952-1956), Ramon Solanich (1956-1962) i, sobretot, Matías de España (1962-1973) no van aportar solucions, atès que no comptaven amb una política definida pel que fa a l’habitatge¹⁴⁴.

Ara bé, el projecte del patronat del Congrés era una iniciativa que venia de dalt, en concret del mateix bisbe Modrego. Aquest tipus d’entitats benefico-constructores, tanmateix, tenien el suport, a peu de carrer, dels mossens de les parròquies o de col·lectius com Acció Catòlica (AC), que

142. ADB, Arxius de Parròquies, Santa Eulàlia de Mèrida, n. 462. Pel que fa a l’actuació municipal davant l’erecció de centenars de barraques arreu de la ciutat, el consistori va crear el departament de Viviendas no Autorizadas. Veure SÁEZ, Daniel; (op. cit., 2016), p.163.

143. SANTACANA, Carles; (op. cit., 1994), p.91.

144. CHECA, Martí; (op. cit., 2001), p.432.

comptava amb una secretaria específica per a l'habitatge des del 1953¹⁴⁵. A tall d'exemple, els homes d'AC de Santa Maria de Cornellà van publicar l'abril del 1950 una carta al periòdic *El Pensamiento* en la qual es feien ressò de la pastoral de Modrego Pan, *Vivienda, Trabajo*, publicada a inicis d'aquell any. L'agrupació feia una crida a treballar per a fer créixer el nombre de "casas-habitación" i posava de manifest la necessitat "de acrecentar los esfuerzos para hacer lo posible en nuestra Villa en este sentido". No era una afirmació fútil, de cara a la galeria, sinó que venia acompanyada de propostes per a posar-les en pràctica des de la parròquia. "Parece que una de las cosas que está a nuestra mano es alentar a un grupo de obreros que tengan espíritu de ahorro, honradez natural y ganas de ser propietarios de sus respectivas casas a construirlas al amparo de la legislación vigente", afirmaven. I anaven més enllà, atès que proposaven que els beneficiaris dels habitatges s'agrupessin en grups d'almenys vuit o 10 persones perquè poguessin abonar 2.000 pessetes "en el momento de firmar la escritura de compra de los terrenos". Els homes d'AC, com a ajuda, es comprometien a buscar terrenys assequibles i fer de mitjancers amb les autoritats municipals perquè hi arribés l'electricitat o l'aigua als futuribles nous barris de la ciutat. Com podem veure, una proposta de cooperativisme relacionada amb l'àmbit eclesial que tindria traducció, els anys posteriors, en la creació de cooperatives d'habitatges impulsades per membres de col·lectius com la JOC o l'HOAC¹⁴⁶, una d'elles a la Ciutat Cooperativa de Sant Boi.

Per últim, cal no deixar d'esmentar propostes com la *Semana del suburbio*, una ini-

ciativa engegada pel mateix arquebisbat el 1957 que va servir com a manifestació de la consciència ciutadana sobre aquella part més visible del problema de l'habitatge¹⁴⁷. Creada a iniciativa del mateix Modrego i dirigida pel delegat episcopal del Secretariat Nacional de Caritat, Rogeli Duocastella, la setmana va servir per a fer una aproximació als problemes dels suburbis, centrant-se en el barraquisme i la construcció dels primers polígons d'habitatges, a través de les intervencions de capellans i tècnics experts en urbanisme. Les conclusions de la *Semana del suburbio* posaven èmfasi en la necessitat d'escolaritzar els infants, millorar la formació dels joves per introduir-los al mercat laboral i la necessitat de trencar els vincles generats per la beneficència i fer una aproximació més activa a les qüestions de les barriades, a través de la promoció de la figura de l'assistent social i dels centres socials¹⁴⁸. Al cap i a la fi, aquesta iniciativa era un reflex del que s'estava coent en els sectors més progressistes de l'Església catalana i que, com veurem més endavant, van acabar donant com a resultat pocs anys després el naixement de centres socials i la creació de places d'assistent social per ajudar la feligresia amb més dificultats.

145. *Íbidem*, p.415.

146. *Íbidem*, p.417.

147. LARREA, Cristina i TATJER, Mercè; *Barracas. La Barcelona informal del siglo XX*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 2011, p.52.

148. *Íbidem*, p.114.

5. Solidaritat a les parròquies, però sense les parròquies: el Dia de l'Emigrant

“Es de enorme trascendencia el atraer los paganos a la fe; pero no lo es menos el impedir en cuanto de nosotros dependa, el que la pierdan los cristianos. Y esto es lo que, por desgracia, está ocurriendo con muchos emigrantes”.
Carta de l'arquebisbe de Tarragona, Benjamín de Arriba,
al seu homòleg barceloní, Gregorio Modrego,
Novembre del 1958¹⁴⁹

Des del 1954, cada primer diumenge d'Advent hi havia una safata a cada parròquia de la diòcesi de Barcelona col·locada expressament perquè els feligresos fessin una almoïna en favor dels migrants. És aquell any que l'Església crea l'anomenat Dia de l'Emigrant, una ocasió dedicada a les persones que havien hagut de deixar enrere casa seva per buscar un futur millor. Va néixer seguint el rastre de la constitució apostòlica *Exsul Familia Nazarethana*, promulgada pel papa Pius XII dos anys abans, en concret l'1 d'agost del 1952. En aquell escrit el papa postulava que l'Església havia de donar suport als immigrants, als quals comparava amb la Sagrada Família en la seva fugida cap a Egipte, poc després del naixement de Jesús, fugint de la repressió d'Herodes¹⁵⁰. “*Se ven obligados a abandonar la patria, los padres queridos, los*

parientes y a los dulces amigos para dirigirse a tierras extrañas”, resa la constitució apostòlica de Pius XII, que fa una repassada a la tasca històrica de l'Església en matèria de migracions.

Es tracta d'un document molt enfocat a la situació dels immigrants que havien de canviar de país. I no era per a menys, atès que els fluxos migratoris internacionals havien augmentat exponencialment des de finals de la Segona Guerra Mundial. En aquest sentit, països com França, Bèlgica o la República Federal Alemanya (RFA) necessitaven mà d'obra per a emprendre la reconstrucció post-bèlica. Aquests països centreeuropeus començaven una nova època de prosperitat, però tenien unes taxes de creixement vegetatiu molt baixes¹⁵¹. Per contra, els països del

149. ADB. Fons Modrego Casaus. Comisión episcopal de misiones y de migración, 10/11/1958.

150. Així consta a l'Evangelí de Mateu (2, 13-15).

151. Rodríguez, Jacinto; 'Migraciones exteriores, transición demográfica y proceso de desarrollo', a *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, 32, 1985, p.28.

sud del continent europeu i del nord d'Àfrica, els de la riba del Mediterrani, experimentaven una situació inversa, amb nivells de desenvolupament més baixos però un creixement natural més intens. Aquests immigrants, per tant, fornien de mà d'obra els mercats dels països desenvolupats i, alhora, alleugerien la pressió sobre els propis. És en aquest context on hem d'encabir les migracions espanyoles a països com Alemanya o França, que van coincidir a bastament amb les interiors a regions de la Península més industrialitzades com Catalunya.

Els moviments demogràfics a escala europea i internacional depassen la voluntat d'aquesta investigació, però es fa necessari aportar algunes dades per a fer-se una idea de la magnitud de la qüestió migratòria al món: el 1965 es van registrar 65 milions de migracions internacionals¹⁵². I només a Europa, entre el 1950 i el 1970, els saldos nets dels països receptors d'immigració indiquen que hi va haver 18 milions de migrants¹⁵³. La crisi econòmica internacional dels anys 70 posaria un fre, almenys momentani, als moviments migratoris internacionals.

En un context de canvi com aquest no era d'estranyar que l'Església busqués formes d'adaptar-se als nous temps. Pel que fa a Espanya, els moviments migratoris interns estaven reproduint la pauta internacional, amb fluxos de població que abandonaven regions deprimides per a instal·lar-se a d'altres amb més activitat industrial i un creixement vegetatiu baix. Sigui com sigui, l'Església mostrava el seu neguit per la situació d'aquests

immigrants, ja fossin a Alemanya o a Catalunya o Madrid. Benjamín de Arriba, arquebisbe de Tarragona i president de la comissió episcopal de migracions, va expressar molt gràficament la inquietud eclesiàstica en aquest sentit en una carta dirigida al seu homòleg barceloní, Gregorio Modrego: “*El Protestantismo y el Comunismo están aprovechando la coyuntura con variados sistemas y procedimientos*”¹⁵⁴. Una sentència que evidencia la temença de l'Església a perdre ovelles del seu ramat immigrades, ja fos per l'influx del marxisme als ambients fabrils de les grans conurbacions espanyoles o bé per la relació amb pastors protestants a Europa.

La relació epistolar entre els dos prelats en relació amb les migracions és intensa, atès que el bisbe tarragoní informava freqüentment el seu homòleg barceloní —com segurament feia amb la resta de bisbes— de totes les iniciatives de la comissió episcopal de la migració. Però també és cert que, com a autoritats de dues regions receptores de migrants, són conscients de l'allau migratòria i dels problemes que se'n deriven. En una missiva del 14 de març del 1960, De Arriba va transmetre a Modrego algunes reflexions “*alarmantes*”, diu, que li havien fet arribar alguns delegats diocesans de migració en relació amb els desplaçaments interns. “*La mayor parte de la masa de inmigrantes olvida la práctica religiosa de su pueblo*”, alertava De Arriba, que apuntava al desarrelament, l'ambient a la fàbrica o el “*Partido Comunista*” com els principals motius de l'abandonament del culte o de la no assistència a missa, alhora que negava cap capacitat crítica o de decisió a una massa obrera aparentment incapaç de distingir el camí recte:

152. DEL CARPIO, Perla S. i FERNÁNDEZ, Eduardo; ‘Migración internacional y ciencia histórica: un acercamiento desde la nueva historia’, a CIMEXUS, vol. XII, n.2, 2017, p.124.

153. RODRÍGUEZ, Jacinto; (op. cit., 1985), p.31.

154. ADB. Fons Modrego Casaus. Comisión episcopal de misiones y migración, 29/9/1955.

“Debido al choque con un mundo de ideas no fácilmente asimilables para ellos, adoptan las posturas más extremas en materia social, si una mano amiga no sabe encauzarles”¹⁵⁵

Sigui com sigui, la qüestió és que l'Església va posar fil a l'agulla per adaptar-se a la nova avinentesa. D'aquesta manera va néixer el Dia de l'Emigrant, que es va celebrar per primer cop a Espanya el 1954, dos anys després de la publicació de la constitució apostòlica Exsul Familia, els objectius de la qual subscribia. De fet, el Dia de l'Emigrant va ser una iniciativa nascuda des de dalt, és a dir, des del mateix Vaticà, i impulsada a la resta de països catòlics. El principal objectiu era despertar consciències i, el més important, recaptar fons per a posar en marxa programes de suport per als immigrants que havien abandonat Espanya. Així, des del 1954 cada parròquia de l'estat habilitava el primer diumenge d'Advent, que solia caure a finals de novembre o principis de desembre, una safata perquè els feligresos fessin almoines. Els diners recaptats s'enviaven a la Nunciatura Apostòlica de Madrid¹⁵⁶, l'ambaixada del Vaticà a Espanya. Tanmateix, més endavant es va ordenar que la col·lecta del Dia de l'Emigrant s'ingressés al compte corrent de la Comissió Episcopal de Migració al Banco Hispano-Americano¹⁵⁷. Un canvi que podia tenir a veure amb una millora de la infraestructura i logística de la celebració.

155. ADB. Fons Modrego Casaus. Comisión episcopal de misiones y migración, 14/3/1960.

156. Així consta especificat en una carta de l'arquebisbe De Arriba a Modrego del 29 de setembre del 1955. Veure ADB. Fons Modrego Casaus. Comisión episcopal de misiones y migración, 29/9/1955.

157. ADB. Fons Modrego Casaus. Comisión episcopal de misiones y migración, 10/11/1958.

En tot cas, i malgrat que l'objectiu final era que la Santa Seu s'encarregués de gestionar aquests diners provinents de col·lectes de tot el món, l'arquebisbe De Arriba confessava “privadamente” a Modrego el 1955 que el nunci, l'ambaixador del Vaticà, intentaria que els diners de la col·lecta es quedessin a Espanya, “como la del año pasado”¹⁵⁸. Aquesta missiva és important per conèixer el funcionament i el destí dels diners recaptats, que es distribuïen proporcionalment entre les diòcesis, que havien de preparar pressupostos dels projectes i necessitats que al·leguessin.

I a qui implicaven aquests projectes? Segons el mateix president de la comissió de migracions, els beneficiaris del Dia de l'Emigrant eren els espanyols emigrats a l'estranger, els immigrants interiors i també els estrangers que s'havien instal·lat a Espanya¹⁵⁹. Pel que fa als nacionals emigrats, l'Església els enviava mossens per assistir-los espiritualment¹⁶⁰ —i evitar que caiguessin en mans del protestantisme¹⁶¹— i impulsava els reagrupaments familiars. De Arriba xifrava les famílies separades en 30.000 en una carta del 1957 també enviada a Modrego¹⁶². En

158. ADB. Fons Modrego Casaus. Comisión episcopal de misiones y migración, 29/9/1955.

159. *Íbidem*.

160. Un d'ells, mossèn Rubén Darío Rivera, que havia estat destinat a Stuttgart (Alemanya), va ser vicari de la parròquia de Sant Pere i Sant Pau del Prat entre el 1971 i el 1973. Vegeu FERRET, Josep; *450 anys fent parròquia*, el Prat, Parròquia Sant Pere i Sant Pau, 2007, p.81.

161. En un article del full dominical de la diòcesi de l'1 de desembre del 1968, l'arquebisbat de Barcelona explica que es van destinar 230 sacerdots a Alemanya, Suïssa, Bèlgica, França i Anglaterra per tal d'assistir espiritualment els immigrants espanyols que vivien en aquells països. Arxiu parroquial de Santa Eulàlia de Mèrida (APSEM). Full dominical 1/12/1968.

162. ADB. Fons Modrego Casaus. Comisión episcopal

aquesta mateixa missiva s'explicava el servei d'acompanyament a aquestes famílies i l'assistència al port a centenars de "ninos y mujeres desvalidos". L'arquebisbe va detallar l'àrdua tasca de recollir la informació i planificar la infraestructura, una feina realitzada a través de les delegacions diocesanes, les oficines del port d'embarcament i les milers de parròquies espanyoles.

Tot plegat, era una feina que l'Església no volia que quedés amagada. És per aquesta raó que cada any, en la carta de torn que enviava el president de la comissió, l'arquebisbe De Arriba, a la resta de prelats, es posava èmfasi en la necessitat de donar visibilitat al Dia de l'Emigrant, a través de cartells i propaganda a les parròquies i als mitjans de comunicació, als quals s'interpel·lava perquè en donessin cobertura.

Un element important de difusió era el full dominical de la diòcesi. Es repartia els diumenges i constava d'una darrera plana dedicada a l'activitat de cada parròquia, des de l'horari de les misses, el calendari litúrgic o els batejos, morts i casaments que s'hi celebren. El costum era que cada any, coincidint amb el Dia de l'Emigrant, aquesta publicació dedicés un considerable espai als migrants, sempre seguint l'esperit de despertar consciències i destacar la problemàtica que es vivia a Barcelona amb l'allau migratòria. "La Iglesia de Barcelona a través de su Comisión diocesana de migración desea ser punto de referencia de estos problemas y centro animador de iniciativas para resolverlos", resava un article del 3 de desembre del 1972 del full dominical diocesà¹⁶³.

Per tant, l'Església, malgrat que la comissió de migració va posar el focus en un

de misiones y migración, 6/11/1957.

163. APSEM. Full dominical, 3 de desembre del 1972.

principi a l'emigració exterior, mai no va deixar de mirar de reüll la interior. En una carta del gener del 1955, De Arriba recordava a Modrego que el procés migratori que estava tenint lloc a l'interior de l'Estat "no escapa a las atencions de esta Comisión Episcopal"¹⁶⁴, tot i que no especificava què s'estava fent exactament per atendre els contingents de desplaçats interns. El prelat barceloní, a la resposta enviada una setmana més tard, donava el seu vistiplau, apuntant que precisament la diòcesi de Barcelona estava més "expuesta que otras a las incidencias de este problema" [en referència a la immigració]. Aquell mateix any, en una altra de les múltiples cartes que De Arriba adreçava a Modrego, es reiterava la necessitat d'abordar la qüestió migratòria interna, atesa "la concentración de masas inmigrantes de otras regiones, sin control ni apoyo"¹⁶⁵.

Amb tot, a mesura que els anys passen es detecta un canvi d'actitud en la jerarquia eclesiàstica envers la migració interna. Si fins aleshores la principal preocupació per a l'Església era la salut espiritual dels emigrants espanyols a l'estranger, l'augment de moviments migratoris interns que es produeixen a mesura que s'acosten els anys 60 encén totes les alarmes. Ja no són comentaris secundaris i reconeixements implícits. En una missiva del 1960, De Arriba reconeix que la tasca que han portat a terme per donar servei als espanyols a l'estranger "no ha permitido prestar plena atención a estos movimientos de gentes dentro de España"¹⁶⁶, pro-

164. ADB. Fons Modrego Casaus. Comisión episcopal de misiones y migración, 3/1/1955.

165. ADB. Fons Modrego Casaus. Comisión episcopal de misiones y migración, 29/9/1955.

166. ADB. Fons Modrego Casaus. Comisión episcopal de misiones y migración, 14/3/1960.

tagonitzats per persones que, com hem vist més amunt, també corrien el perill de ‘desviar-se’ del camí recte.

L’arquebisbe de Tarragona, en la mateixa carta i a instàncies de la Sagrada Congregación Consistorial, anunciava la creació d’un “*nuevo plan nacional para las migraciones interiores*”, a més de posar en marxa “*una sección enteramente dedicada a las mismas*”. Aquesta secció, segons prossegueix la missiva, es proposava fer un càlcul de l’abast del moviment demogràfic i orientar i ajudar els immigrants, tant a les diòcesis emissores com a les receptores, alhora que manifestava la intenció d’organitzar un servei per a les migracions interiors que coordinés les diferents delegacions de migració a Espanya, a les quals enviaven uns protocols o normes d’actuació i la consigna d’ajudar-se dels “*inestimables Servicios sociales y de beneficencia*”¹⁶⁷. Més endavant ho tractarem en profunditat, però en aquesta carta estava plantejant el model que les altes jerarquies proposaven per gestionar l’allau migratòria, molt basat en la caritat i socialment poc actiu.

Aquesta carta ens fa intuir que, malgrat les bones paraules d’anys enrere, quan es va posar en marxa la iniciativa solidària del Dia de l’Emigrant, les migracions internes no eren pas una prioritat per a l’Església. O potser la institució no podia estirar més el braç que la màniga i parar atenció als dos moviments poblacionals, per molt que tinguessin les mateixes causes d’origen.

Fins al moment hem repassat els inicis del Dia de l’Emigrant i les causes d’aquesta presa de consciència per part de l’alta jerarquia. Però, i les parròquies? Com vivien aquell dia? Es vivia més intensament a les parròquies de nova creació, aquelles que havien estat

167. *Íbidem*.

erigides en paral·lel a la immigració? I a les ‘antigues’, les de tota la vida?

La manera que tenim de respondre a aquestes preguntes a través de la documentació existent són els fulls parroquials i els llibres de consuetas. Aquests últims eren quaderns en els quals s’anotaven les funcions religioses que se celebraven a les parròquies de certa importància al llarg de l’any. L’objectiu d’aquesta anotació setmanal era fixar el calendari parroquial perquè, en cas de canviar de mossèn, el substitut s’adaptés als usos de la nova parròquia al més aviat possible¹⁶⁸. En tenim un bon exemple d’aquesta pràctica a la parròquia de Sant Joan Baptista de Viladecans. A l’arxiu parroquial conserven llibres de consuetas corresponents a diversos anys entre el 1955 i el 1972. Cada full està dedicat a una setmana de l’any, i a dalt de tot hi consta la data i els dies que comprèn aquella setmana. Al cap i a la fi, no deixa de ser un calendari de misses i de cultes específics, tot i que sovint hi consta un petit llistat amb els números de les col·lectes que s’han portat a terme a la parròquia. En alguns casos, com veurem a continuació, mostrant els diners recaptats amb motiu del Dia de l’Emigrant.

La primera referència que tenim de la celebració del Dia de l’Emigrant en aquesta parròquia viladecanenca és al llibre de consuetas del 1955, al full que va ser escrit la mateixa diada —el primer diumenge d’Advent— i que correspon a la setmana del 4 a l’11 de desembre. “Avui dia del Emigrant al cap d’avall de l’Església hi ha una safata per rebre donatius”¹⁶⁹, resa la primera línia de l’apartat de

168. LABEAGA, Juan; ‘El libro de consuetas de la parroquia de Santa María de Sangüesa’, a *Zangotzarra*, 13, 2009, p.193.

169. Arxiu parroquial de Sant Joan de Viladecans (APSJV). Consuetas 1955. Caixa 20.

cultes d'aquella setmana. No se'n fa cap altra referència, i així serà els següents anys, a grans trets. Dos anys més tard, el 1957, mossèn Ramon afegirà que al costat de la safata hi ha un cartell del Dia de l'Emigrant. El 1958, un any més tard, l'escarida frase de cada any apareix anotada en un racó del full, com si hagués estat un afegitó posterior¹⁷⁰.

Pel que fa als anys 1961, 1962 i 1963 no se'n fa esment al Dia de l'Emigrant. Torna a aparèixer al llibre de consuetas corresponent al 1964, també a través d'una curta i protocol·lària frase en la qual s'avisava de la diada i del recapte. Potser aquest interès renovat té a veure amb l'augment de població que estava experimentant Viladecans, fruit de la immigració¹⁷¹. El 1966, tanmateix, el mossèn hi afegí que aquesta celebració serveix per "pregar per les necessitats dels que es veuen obligats a emigrar al estranger [sic] per guanyar-se la vida i deixen la família i la casa. Al final de l'Església hi ha safata pels qui tenen voluntat per ajudar a obra tan humanitària de caritat cristiana"¹⁷². L'any següent l'al·locució es dedicaria a aquells que "estan fora de la seva terra"¹⁷³. En cap moment es fa referència directa a la immigració interna espanyola.

Tot i que la consuetas era un diari dels cultes i activitats de la parròquia, sense cap ambició comunicativa més enllà de les quatre parets de la rectoria, el cert és que el Dia de l'Emigrant queda en un segon terme davant d'altres activitats com ara els exercicis espirituals, les reunions de les confraries de la par-

ròquia o unes altres cerimònies arrelades de religiositat popular com ara la processó de Sant Sebastià, patró del poble que, segons la tradició, va ajudar Viladecans a deslliurar-se de la pesta¹⁷⁴. És a dir, que tot i ser la consuetas una eina per fixar els cultes de la parròquia i ajudar un hipotètic substituït a la rectoria, quan es tracta d'activitats més consolidades en el calendari viladecanenc el mossèn hi dedica més espai, com si aquelles línies les hagués de llegir al poble sencer. El fet que el Dia de l'Emigrant fos una celebració relativament nova, poc coneguda encara pels feligresos, pot explicar que no tinguí un pes especial al llibre de consuetas. Això vol dir que passava el mateix entre la feligresia? Aquestes anotacions gairebé protocol·làries, sovint afegides a última hora per falta d'espai, ens han de fer pensar que el Dia de l'Emigrant passava sense pena ni glòria?

Fixem-nos en el cas de la parròquia de Santa Eulàlia de Mèrida de l'Hospitalet. Als fulls dominicals que es conserven a la parròquia hi apareixen referències al Dia de l'Emigrant. Ens interessa sobretot la darrera pàgina d'aquell full dominical editat per l'arquebisbat, atès que és aquí on apareix informació sobre l'activitat parroquial de Santa Eulàlia, d'una manera molt similar a la dels llibres de consuetas. Les anotacions referents a aquella celebració no afegixen gaire més a les viladecanenques, més enllà d'avisar de les misses i les col·lectes que s'hi faran.

Un element important a tenir en compte era el fet que tant Sant Joan Baptista de Viladecans com Santa Eulàlia de Mèrida de l'Hospitalet eren parròquies de les considera-

170. APSJV. Consuetas 1958. Caixa 20.

171. Recordem que l'any 1965 Viladecans va ser el municipi que més va créixer en població de tota la província de Barcelona, en concret un 49% respecte de l'any anterior.

172. APSJV. Consuetas 1966. Caixa 20.

173. APSJV. Consuetas 1967. Caixa 20.

174. "Es prega a tot el poble compleixi el vot que feren els nostres avantpassats a S. Sebastià per haver lliurat el poble de la pesta [sic]", resa una anotació del febrer del 1956. APSJV. Consuetas 1956. Caixa 20.

des antigues. Ja aleshores comptaven amb uns segles de recorregut i, a més, estaven ubicades als nuclis antics de les dues poblacions, on l'impacte de la immigració no havia estat tan accentuat. Per tant, l'emigració a l'estranger i la immigració a Catalunya, malgrat que aquesta segona els hi tocava una mica més de prop, no eren qüestions tant a l'ordre del dia com en altres parròquies creades gairebé ex profeso per l'arribada de contingents de migrants. Tanmateix, per evitar fer assumpcions taxatives a partir d'aquestes minses evidències, cal revisar els números de les col·lectes. Quants diners es recollien a Viladecans i l'Hospitalet amb motiu del Dia de l'Emigrant?

Disposem d'informació relativa al recompte dels diners recaptats per al Dia de l'Emigrant, tot i que només coneixem la xifra total; no sabem qui va fer les donacions, si eren autòctons o bé si els immigrants es mobilitzaven per ajudar els seus homòlegs. Només podem fer una vaga asseveració, que és que pel fet d'estar ubicades aquestes dues parròquies en barris tradicionals, els qui farien almoines aquell dia serien majoritàriament catalans de soca-rel.

La parròquia de Sant Joan Baptista de Viladecans va recaptar 955 pessetes el 30 de novembre del 1958, Dia de l'Emigrant, segons consta a l'anotació del segon diumenge d'Advent d'aquell mateix any¹⁷⁵. Es tractaria d'una bona xifra, atès que dos anys abans, el 1956, se'n van recollir només 16,50 pessetes, segons consta a l'entrada del segon diumenge d'Advent. Una dècada més tard, el 1965, en plena explosió demogràfica per la immigració —curiosament l'any que Viladecans va ser el poble que més va créixer a la província— i ja amb un cert recorregut i segurament més pu-

175. APSJV. Consueta 1958. Caixa 20.

blicitat, el Dia de l'Emigrant va aconseguir 1.450 pessetes¹⁷⁶. El 1970 s'assoliria una xifra rècord de recaptació, arribant fins a les 1.525 pessetes¹⁷⁷. Cal dir, però, que les col·lectes van experimentar variacions dràstiques entre anys, ja que el 1969 només se'n van recollir 450¹⁷⁸.

Una manera d'establir si eren unes bones xifres de recaptació és comparar-les amb unes altres col·lectes que es feien a la parròquia en aquella època. Malgrat que el Dia de l'Emigrant era això, només un dia, si comparem les xifres amb les del Nadal del Pobre, una campanya que Càritas posava en marxa per ajudar els més necessitats durant les festes nadalenques, veiem que hi ha una desproporció de resultats: el 1970, un any del qual disposem de dades de les dues col·lectes a través del llibre de consuetudina de la parròquia viladecanenca, el Dia de l'Emigrant va aconseguir 1.525 pessetes, davant de les 21.237 pessetes del Nadal del Pobre. No seria just, tanmateix, amagar que Nadal té una tradició mil·lenària de germandat que desperta sentiments solidaris; a més, la campanya del Nadal del Pobre solia venir acompanyada d'espectacles que servien per recaptar fons per a la beneficència parroquial¹⁷⁹.

176. APSJV. Consueta 1965. Caixa 20.

177. APSJV. Consueta 1970. Caixa 20.

178. APSJV. Consueta 1969. Caixa 20.

179. A Cornellà se solia celebrar un espectacle amb actuacions artístiques per recaptar fons per a la campanya del Nadal del Pobre, com el que va tenir lloc el 23 de desembre del 1958 al Cine Club de Cornellà i del qual se'n va fer ressò *El Pensamiento* en la seva edició del novembre. *El Pensamiento*, 149, novembre del 1958, p.8. Tanmateix, s'ha de dir que la voluntat eclesial era donar tota la repercussió possible al Dia de l'Emigrant, convocant als mitjans de comunicació i elaborant material divulgatiu, com ara cartells i textos al full dominical. A més, es van organitzar xerrades i

Ara bé, si fem una comparativa més ajustada, la col·lecta del Dia de l'Emigrant del 1956, celebrada el 2 de desembre d'aquell any, va ser de 16,50 pessetes, davant de les 318,50 de la missa del mateix diumenge dia 2¹⁸⁰ o de les 176,10 de la missa del dissabte dia 8 d'aquell mateix mes¹⁸¹. Unes xifres de col·lectes que tornen a ser disperses i que indicarien que els feligresos van prioritzar fer una almoïna a la safata de la parròquia abans que a la dels immigrants. Sí que és cert, no obstant això, que l'església de Sant Joan Baptista, derruïda durant la guerra civil, estava en ple procés de reconstrucció aquell 1956¹⁸² i que, per tant, necessitava l'ajuda dels feligresos, que estarien molt més conscienciats en fer almoïna per a refer la parròquia del púlpit al pòrtic que no pas en unes altres qüestions com la immigració que, com hem fet notar amb anterioritat, els quedava una mica més lluny. I més encara si, com passava sobretot en les primeres edicions del Dia de l'Emigrant, s'anteposava l'emigració a l'estranger.

conferències adreçades als immigrants a l'estranger, com les que es van organitzar al temple de la Sagrada Família del 6 al 9 d'abril del 1965, retransmeses per Radio Nacional i participades per bisbes de Madrid-Alcalá, Huelva, Girona, Cadis i Ciudad Real (*La Vanguardia*, n.30.742, 7/4/1965). Segons va explicar Fernando Ferris, delegat de la comissió episcopal de migració, a Modrego en una carta prèvia del 3 de març del 1965 (ADB. Fons Modrego Casaus. Comisión episcopal de misiones y migración), l'objectiu d'aquestes conferències era configurar un pla de predicació quaresmal per als immigrants a l'estranger.

180. El mossèn va separar les xifres del recapte del Dia de l'Emigrant de les de la missa dominical perquè aquests diners, com hem vist anteriorment, s'havien d'enviar a Madrid.

181. El recapte del dia 2 és clarament superior al del dia 8 per haver-se fet en diumenge, el dia de la missa més important de la setmana i que, per tant, aplegava més feligresos.

182. Veure SIMÓ, Manuel; (*op. cit.*, 2011).

Els fulls parroquials de Santa Eulàlia de Mèrida a l'Hospitalet també indiquen la quantitat de diners recaptats amb motiu d'algunes edicions del Dia de l'Emigrant. En aquest cas les xifres són superiors a les de Viladecans, però cal no oblidar que el pes demogràfic de l'Hospitalet, convertida ja els anys 70 en la segona ciutat de Catalunya en nombre d'habitants, era molt superior. I això queda reflectit en les col·lectes. L'1 de desembre del 1968 es van recollir 8.750 pessetes a Santa Eulàlia de Mèrida i 863 més a Bellvitge, en concret a l'ermita¹⁸³; en total, 9.613 pessetes¹⁸⁴ que es van enviar a l'arquebisbat perquè, al seu torn, les enviés a Madrid. L'any següent la recaptació va pujar fins a les 10.000 pessetes¹⁸⁵, mentre que el 1970 es va quedar en 8.735, de les quals 2.183,75 van anar a parar a Càritas, en la línia de les directrius que la comissió episcopal de migracions havia fet el 1960 en matèria de col·laboració amb els serveis socials¹⁸⁶.

Amb tot, crida l'atenció que els diners recaptats el Dia de l'Emigrant a parròquies de municipis directament afectats per l'allau migratòria haguessin de passar per tantes instàncies. Sense negar que l'aposta d'enviar capellans a l'estranger i impulsar el reagrupament de famílies era ambiciosa i certament costosa, no és menys cert que les problemàtiques derivades de la migració a barris com el Poblat Roca a Viladecans, la Ciutat Cooperativa a Sant Boi o la Florida a l'Hospitalet, eren certament apressants. Les metes del Dia

183. No seria fins dos anys més tard, el 1970, que s'erigissin les dues parròquies de Bellvitge, la de Sant Joan Evangelista i la de la Mare de Déu de Bellvitge. Veure BOTEY, Jaume; (*op. cit.*, 2009), p. 212.

184. APSEM. Full dominical, 1 de desembre del 1968.

185. APSEM. Full dominical, 7 de desembre del 1969.

186. APSEM. Full dominical, 29 de novembre del 1970.

de l'Emigrant sobrepassaven la realitat que es començava a viure en aquestes ciutats d'al·luvió. Es tractava d'una iniciativa muntada des de dalt, amb una flaire paternalista i, de vegades, poc concreta, sobretot pel que fa a la immigració interior. Poc tenien a dir les parròquies, més enllà d'avisar els feligresos i posar una safata. Caldria esperar un temps perquè es plantegés obertament el debat sobre la resposta que havia de donar l'Església, i més concretament les parròquies, davant del fet migratori. Passem, seguidament, a analitzar-ho.

6. Preocupats i desorientats: els debats sobre la relació Església-migrants

“El que arriba a Catalunya no és el rei Felip V, sinó un extremeny o un andalús que de rei no en té res”.

Mn. Joan Carrera, *Immigració i pastoral*, 1978

Amb la qüestió de l'habitatge hem pogut constatar l'actitud inicial de l'Església davant l'allau migratòria: preocupació per l'arribada de milers de persones que no podien accedir a un habitatge digne i un vistiplau a la política repressiva de les autoritats, que deportaven tot aquell que arribava a l'Estació de França amb semblança d'immigrant. Les ciutats, tanmateix, seguien creixent i l'arquebisbat de Barcelona va haver de posar fil a l'agulla per arribar a cada racó de la diòcesi, mitjançant l'erecció de desenes de parròquies noves. Ara bé, algunes d'aquestes parròquies, malgrat haver estat creades en barris d'immigració, sovint seguien patrons tradicionals. És a dir, que no s'estaven adaptant a la nova avinentesa sociològica que les envoltava: en general, una feligresia obrera d'origen rural amb una religiositat ancorada en el passat que estava sobreposant-se al drama de la immigració i adaptant-se a la terra d'acollida. No sempre era així, però, i en tenim algun exemple, com ara la parròquia de Sant Josep Obrer de Sant Boi, erigida el

1966 per a descarregar de feina l'antiga de Sant Baldiri i encomanada a mossèn Ramon Mascorda, que en una intervenció posterior a la missa del 20 d'agost d'aquell any va exposar les línies generals de la seva pastoral, *“basada sobre todo en el Concilio y en las necesidades de nuestros días particularmente de aquel barrio”*¹⁸⁷.

No obstant això, amb els anys diverses veus internes van denunciar que l'Església no havia fet els deures en aquest sentit. En una ponència del febrer del 1979 de la Delegació Diocesana de Pastoral Obrera de l'Arquebisbat, mossèn Joan Carrera reconeixia que la institució eclesial no havia prestat suficient atenció al problema de la immigració i que no havien estat “prou objectius”, tot i admetre que ja a mitjans dels 60 —com hem vist més amunt amb el cas de Sant Boi— algunes parròquies ja practicaven una pastoral “coherent de cara als immigrants”, de la mà de

187. S'està referint a la zona de Fonollars i Camps Blancs. *Vida Sambojana*, 130, setembre del 1966, p.27.

rectors i vicaris joves que havien viscut de prop el drama de la migració¹⁸⁸.

En un altre document de la Delegació Diocesana de Pastoral Obrera de l'abril del 1979, fruit d'unes jornades celebrades el febrer d'aquell any sobre Església i immigració —de les quals en parlarem més endavant—, es criticava que no s'havien posat en marxa pastorals diversificades segons l'origen dels feligresos i “la problemàtica social i cultural” que aquestes diferències comportaven¹⁸⁹. Es tracta d'una desaprovació a l'actuació d'algunes parròquies de barris formats a base d'onades migratòries, com és el cas de Sant Ildefons de Cornellà. Ho abordem en un epígraf posterior, però les dues parròquies que s'hi van erigir a mitjans dels anys 60 van comptar amb rectors acusats de reaccionaris per part dels moviments apostòlics, des de la JOC fins a l'HOAC, i de tenir poca sensibilitat envers les problemàtiques dels immigrants. És a dir, acusats de viure en una altra realitat, diferent de l'ambient obrer i humil d'aquell nucli —veure pàgines 84 a 88—.

Sense arribar a l'extrem de Sant Ildefons, detectem més parròquies en ambients obrers amb capellans que guardaven una visió clàssica de la comunitat parroquial. N'és el cas de Santa Eulàlia de Provençana, la parròquia més antiga de l'Hospitalet i d'origen medieval, ubicada a un dels barris ‘antics’ de la ciutat, Santa Eulàlia, però amb una forta tradició industrial i presència intensa d'immigrants. Tot i el tarannà obert del seu rector durant els anys 70, Jaume Medina, hi ha testimonis que indiquen que el mossèn tenia una visió tradicional de la parròquia i una actitud de tipus paterna-

lista envers els nouvinguts, els quals procurava integrar a la comunitat, tanmateix, a través de la catequesi o de la preparació per al matrimoni¹⁹⁰.

Un cas similar el trobem a Sant Ramon Nonat, al barri de Collblanc de l'Hospitalet, a través de la figura de mossèn Florenci Bauccells, un capellà dels d'abans, de casta catalana, sobrepassat pels canvis del Concili i per l'allau humana de la qual va ser testimoni. En l'homília per la seva mort, el 1972, el seu nebot Josep va reconèixer que “les circumstàncies de l'església postconciliar unides a les particularitats de la seva edat significaren per a ell un trasbalsament tan gran que a vegades semblava que era arribada l'hora d'advertiment de Sant Pau”. Així mateix, mossèn Florenci, segons va assegurar aquell dia el seu nebot, temia que “com a resultat de no poder estendre el seu influx als nous habitants de Collblanc, se li perdessin, no d'una manera temporal, sinó de tal manera que no poguessin ressuscitar el darrer dia, com Crist ho feu el dia de Pasqua”¹⁹¹.

Amb tot, la qüestió és que la simple presència d'una parròquia no assegurava una atenció espiritual —o material— adequada a la feligresia immigrada. Hi va haver qui se'n va adonar i va intentar posar-hi remei. N'és el cas de la parròquia de Sant Albert Magne, erigida al barri de la Torrassa de l'Hospitalet, immersa en un nucli de tradició migratòria que va créixer exponencialment el primer terç del segle XX a causa de les onades de migrants vinguts, sobretot, del sud-est peninsular i l'Aragó. Els anys 60 seguia rebent immigrants, ara provinents de terres més llunyanes, i l'equip de la parròquia de Sant Ramon Nonat de

188. AESOAB. ‘Immigració i pastoral’, 9/2/1978, caixa 1978.

189. AESOAB. ‘La relació entre l'immigrat i l'autòcton’. Caixa 1979.

190. BOTEY, Jaume; (*op. cit.*, 2009), p.196.

191. AMHL. Hemeroteca local, *Collblanc*, març/abril del 1972, ES CAT AMHL 907-0078.

Collblanc ho va veure clar. En concret el seu regent, mossèn Josep Breu, que a principis dels anys 70 va començar a fer gestions per impulsar l'erecció d'una parròquia humil per a un barri humil, amb la intenció d'arribar als immigrants. Així ho va testimoniar l'equip de capellans que se'n van fer càrrec, Jordi Fontbona i Pere Miquel¹⁹²; aquest últim, a més, va recopilar una àmplia i valuosa documentació sobre la nova parròquia, que va donar a l'Arxiu Diocesà, on es pot consultar.

Fontbona i Miquel assenyalaren Breu com l'impulsor de Sant Albert Magne. "Ell va tenir la intuïció de fons, en va assumir la posada en marxa i en va ser animador des del darrere [...] Ell va llençar la idea i va fer els primers passos en la compra del pis-habitatge de l'equip de capellans i del local. Després, va quedar al darrere animant"¹⁹³. Prova de l'estreta relació que hi hagué entre les dues parròquies és un document del 1978 de constitució dels equips pastorals dels dos temples, en el qual es reconeix aquesta vinculació: "Les dues parròquies actuen com si fossin una de sola"¹⁹⁴. L'arquebisbe Marcelo va erigir la parròquia el 1970¹⁹⁵, però no va ser fins al 1975 que s'aconseguí un local per desenvolupar la seva activitat al número 99 del carrer Pujós de la Torrassa. Com a dada sorprenent, aquest local no es va obrir al

192. VV.AA; *Jospe Breu, un clam pels pobres. Notes biogràfiques*, Barcelona, Centre d'Estudis Cristianisme i Justícia, 1990-1991, vol.1, p.103.

193. *Íbidem*, p.105.

194. ADB. Arxiu de parròquies, Sant Albert Magne, n.452, Tom B (1977-1979).

195. BOOB, 18 de novembre del 1970. Al decret d'erecció es fa referència a la necessitat de disgregar el territori de les parròquies properes de Sant Ramon i Nostra Senyora de la Llum, a la Florida, per descarregar de feina els seus corresponents equips parroquials, atesa la gran quantitat de veïns que es concen-

culte fins al 2002, atès que es considerava que els oficis s'havien de fer a Sant Ramon Nonat¹⁹⁶. A Pujós 99 se celebraven reunions de moviments apostòlics com les JOC, tallers i cursos per als joves, un *target* de població a qui l'equip Fontbona-Miquel hi esmerçà grans esforços¹⁹⁷.

El més important del naixement d'aquesta parròquia és que tenim constància d'una inquietud per part de l'equip impulsor relativa als immigrants. Fontbona reconeix, amb tot, que tenien clara la teoria, però no així la pràctica:

*"Encara que és cert que Sant Albert va néixer amb la intenció d'arribar als emigrants, també ho és que de bon començament no sabíem massa com arribar-hi. Va ser un procés lent d'anar veient la realitat i a poc a poc anar concretant els passos"*¹⁹⁸.

La recepta que va aplicar l'equip impulsor, no sense dificultats, però, va ser la de sortir al carrer a donar-se a conèixer. "Calia cercar com integrar els emigrants, però aquesta tasca va ser lenta, dura i llarga"¹⁹⁹. Van comptar amb el *savoir faire* de mossèn

traven al nord de l'Hospitalet, bona part dels quals immigrants.

196. BOTEY, Jaume; (*op. cit.*, 2009), p.201.

197. Fontbona i Miquel, que seguiren l'exemple dels capellans obrers treballant a una impremta i fent classes a una escola, respectivament, entenien que la seva feina havia d'anar adreçada cap al jovent del barri, els fills dels immigrants. "A mida que anava passant el temps es veia que aquella realitat de joves treballadors, la majoria fills d'emigrants, començava a ser important, que anava tenint un pes i una incidència forta a tota la zona". Vegeu VV.AA; (*op. cit.*, 1990-1991), p.103.

198. *Íbidem*.

199. *Íbidem*. En un anunci del 1973 conservat al fons

Breu i els contactes que havia fet al barri, i amb la inestimable col·laboració dels seminaristes d'Encaminament Sacerdotal en Medi Obrer (ESMO), una institució de l'àmbit de la diòcesi de formació sacerdotal per a joves obrers impulsada per mossèn Breu²⁰⁰ que va tenir la seu a Sant Ramon i més tard a Can Serra. Per tot plegat, Breu proposava una aproximació diferent dels capellans en aquests ambients obrers que anaven proliferant a la metròpoli: anar a buscar els immigrants i aprofitar el camí que ja tenien recorregut en matèria religiosa, per superflu que pogués ser. “Una de les preocupacions entorn de l'evangelització l'he viscut tot intentant aprofitar la religiositat popular de la gent en ocasió de la pràctica sacramental ocasional”. Un punt de vista que trencava amb el d'aquells capellans que es planyien perquè els feligresos només anaven a missa amb motiu d'un bateig o un casament, i més

específic de Sant Albert Magne es fa una crida als veïns perquè hi col·laborin. “*Ahora, después de tres años y medio, os comunicamos que hemos conseguido reunir algunos grupos de personas, jóvenes y mayores, con inquietudes humanas y cristianas. Deseamos, os proponemos, tener contacto con vosotros y vuestra familia, encontrarnos para charlar, ampliar estos grupos y crear otros nuevos. Si lo encontráis útil o necesario, os ofrecemos nuestro domicilio*”. ADB. Arxius de parròquies, Sant Albert Magne, n.452, tom A (1970-1977). 200. Breu va beure de l'espiritualitat del pare Antoni Chevrier, que va posar a mitjans del segle XIX les bases del Pradó, una proposta d'evangelització específica per a ambients obrers. Breu va mantenir-ne els primers contactes el 1960, gràcies al que ell va anomenar ‘gira apostòlica’ per França, acompanyat per Josep Serrano, en la qual va conviure amb sacerdots del Pradó. “Heus ací, doncs, alguns trets de la meua recerca d'un model de sacerdoti per a l'evangelització del món obrer, i de com el Pradó responia a les meves inquietuds”, va deixar escrit més tard. Vegeu VVAA; (<<, 1990-1991), p.44.

aviat per costum, per imperatiu social, pel què diran, així com ho havien fet al seu poble d'origen.

Breu, en canvi, optava per no defallir i posar-hi hores de feina. “Moltes hores d'atenció personal, d'acolliment i de trobades en grups, de diàlegs individuals, en parelles o familiars, a la parròquia o a les cases”. Així mateix, reconeixia una dificultat afegida que patien els immigrants, com eren els endimoniats horaris de feina, que obligaven a celebrar aquestes trobades a la nit, “que és l'única hora possible de trobar-nos a causa dels horaris de treball”²⁰¹. Cal dir que Breu comptava amb una dilatada experiència en parròquies amb forta emigració; no debades, havia estat vivint l'estiu del 1959 en una parròquia badalonina, segons ell, per “veure in situ com era la vida d'un capellà de barriada”. El 1964 seria nomenat coadjutor de Sant Isidre, a l'Hospitalet, i el febrer del 1970 aterriaria a l'equip del rector de Sant Ramon Nonat, Florenci Baucells. Amb anterioritat havia estat enviat a Granollers, Martorell i Ripollet, poblacions en les quals es feien evidents, tal com recordaria més endavant, “els problemes pastorals entre autòctons i emigrats i entre tradició i desbordament industrial”²⁰². Aquesta actitud d'obertura envers els immigrants, creients i no-creients, ja fossin sindicalistes, comunistes o fins i tot anarquistes, li va costar l'animadversió dels feligresos més conservadors i alguna agra disputa amb mossèn Florenci, que tractarem més endavant.

Per tot plegat, la inquietud entre els estaments eclesials respecte de la seva relació amb la immigració anava creixent en paral·lel a l'arribada de més migrants. Serà a partir dels anys 70, quan l'arribada d'immigrants es-

201. VVAA; (op. cit., 1990-1991), p.17.

202. *Íbidem*.

devingui un degoteig minvant fins a la seva gairebé desaparició a finals d'aquella dècada, i també per la finestra de llibertat que s'obrí arran de la mort del general Franco el 1975, que s'organitzin diferents jornades, debats i conferències al voltant d'aquesta qüestió²⁰³. Les inquietuds de Breu, Fontbona i Miquel a Sant Albert Magne no eren sinó expressions puntuals d'un debat que interpel·lava a tota l'Església catalana: quina resposta havia de donar la institució al fet migratori?

Com hem dit, és a la dècada dels 70 que s'intensifiquen les jornades, conferències i debats al voltant de la immigració i el paper de l'Església en tot plegat. Animats per aquest interrogant, el juny del 1978 un equip de consiliaris de moviments apostòlics i capellans de Cornellà van reunir-se a Pallejà amb l'objectiu prioritari de posar en comú una pastoral²⁰⁴ que garantís la integració dels feligresos procedents d'altres terres d'Espanya. I evitar, d'aquesta manera, la temuda escissió en dues comunitats per raó de llengua o origen:

203. Això no vol dir que fins aleshores les parròquies no organitzessin cap activitat relacionada amb la immigració. Tenim el cas de Sant Ramon Nonat de l'Hospitalet, que setmanes després de la seva publicació va acollir la presentació del llibre de Candel *Els altres catalans*. Se'n fa referència al número de novembre del 1969 del butlletí *Collblanc* de la parròquia de Sant Ramon Nonat. Vegeu AMHL. Hemeroteca local, *Collblanc*, novembre del 1969, ES CAT AMHL 907-0078.

204. Les desavinences entre parròquies sobre quina havia de ser la pastoral de conjunt a cada arxiprestat eren una constant. I el de Collblanc-Torrassa no era cap excepció. Així ho va deixar per escrit mossèn Murillo, de Nostra Senyora de la Llum de la Florida, parròquia que pertanyia a l'esmentat arxiprestat. "En los inicios del arciprestazgo, con mosén Breu al frente, se hallaba bastante dividido. No todos los sacerdotes pensaban ni actuaban igual y no se llevaba una pastoral de conjunto". El tarannà progressista i les directrius de Breu, com veiem, no només van trobar oposició a

"Ens cal assumir més plenament el fet sociocultural de la immigració a Cornellà. Hem de procurar que en el futur sorgeixi una sola Catalunya i una sola comunitat cristiana, no dues de paral·leles"²⁰⁵.

Prop d'un any més tard l'equip de Parròquies Populares de la delegació Diocesana de Pastoral Obrera de l'Arquebisbat de Barcelona va organitzar unes jornades sobre aquesta temàtica. Sota el títol 'Inmigración e Iglesia, ¿una nueva situación?', van reunir unes dues-centes persones²⁰⁶ al Seminari diocesà els dies 16 i 17 de febrer del 1979. Les jornades van ser obertes a tothom, eclesiàstics i laics, i van concloure una intensa feina d'estudi i reflexió que el grup de Parròquies Populares havia portat a terme l'any anterior. Aquest col·lectiu estava integrat per preveres i alguna religiosa de parròquies de barris populars, que es reunien mensualment per posar en comú les seves experiències pastorals²⁰⁷, que van quedar recollides en fulletons com ara 'Per una pastoral obrera dels practicants ocasionals que s'acosten als sacraments', publicat el març del 1976 i en el qual van col·la-

Sant Ramon Nonat, sinó que també a la resta de l'arxiprestat. Vegeu MURILLO, José i SANTOLINO, Montse; (*op. cit.*, 2008), p.68.

205. Un fragment de les conclusions de les sessions celebrades a Pallejà entre el 20 i el 21 de juny del 1978. Vegeu FERNÁNDEZ José; (*op. cit.*, 2018), p.86.

206. Les inscripcions es podien fer durant les jornades, tot i que els organitzadors van demanar als interessats que truquessin amb antelació per poder organitzar-se millor. No hem trobat cap llistat d'inscrits per determinar l'origen dels assistents, però ben segur que n'hi hagué de parròquies d'algun dels municipis que tractem en aquest treball, atès que la col·laboració d'aquestes amb el grup Parròquies Populares era intensa, com veurem.

207. ADB. Arxius de parròquies, Sant Albert Magne, n.452, tom B (1977-1979)

borar membres d'una quinzena de parròquies metropolitanes d'ambients obrers, entre elles les de Sant Joan Evangelista i Nostra Senyora de Bellvitge, Sant Ramon Nonat de Collblanc i Sant Miquel de Cornellà²⁰⁸.

Les jornades del febrer del 79 al Seminari diocesà van comptar amb la participació de Lluís Recolons, sociòleg de l'Institut Catòlic d'Estudis Socials de Barcelona (ICESB)²⁰⁹, i de Josep Benet, polític, historiador i advocat, que va fer una conferència batejada com 'Les diferents opressions que han influït sobre els catalans autòctons i sobre els immigrants. Perspectives unitàries per a la reconstrucció del país'. Per la seva banda, Recolons va analitzar el fenomen migratori a través dels seus aspectes demogràfics, sociològics i del procés d'integració a Catalunya dels nouvinguts.

Tot i que la premsa se'n va fer ressò, l'Arxiu Especial del Secretariat Obrer de l'Arquebisbat de Barcelona conserva un parell de documents imprescindibles per copsar l'abast de l'esdeveniment i els temes que s'hi van tractar. Un d'ells és una crònica de les jornades que va elaborar el grup de Parròquies Populares, en la qual podem constatar que les va inaugurar Mn. Galbany, delegat diocesà de Pastoral Obrera, el divendres 16 a la nit, per a donar pas a continuació a Recolons, que va posar llums i taquígrafs sobre el fenomen de la immigració a Catalunya, des del punt de vista social, demogràfic i cultural. Al final de la seva exposició, que va durar al voltant

d'una hora, va analitzar el paper que l'Església havia jugat en aquest context de canvi demogràfic i social, reconeixent que havia intentat estar-hi present, tot i que sense aportar una resposta "adequada". L'endemà al matí va ser el torn de Benet, amb una conferència en la qual va reflexionar sobre el concepte 'immigrat', alhora que proclamava que Catalunya s'estava "fent cada dia amb la voluntat de tots, lluitant entre les opressions dels de dalt i entre uns i d'altres"²¹⁰.

Es tracta d'un desig, el d'un sol poble, que impregna les jornades —i l'època!— de dalt a baix. En les conclusions elaborades posteriorment per Mn. Galbany s'insisteix en la necessitat de treballar "vers la incorporació integradora d'autòctons i immigrants en una sola comunitat cristiana i humana". Aquest fulletó²¹¹, d'unes 10 pàgines, condensa les idees principals que van sorgir arran de les dues conferències i dels debats posteriors. Arrenca fent una digressió política i sociològica del fenomen de la immigració, per a després entrar a fons en les relacions que s'estableixen en el marc parroquial entre autòctons i immigrants. D'aquesta manera, distingeix entre aquelles parròquies ubicades a barris 'antics', de "personalitat pròpia" i que acostumaven a ser "una barreja d'origen nacional o regional diferent", de les que s'havien erigit a nuclis de forta immigració, on les problemàtiques entre el sector tradicional i el nouvingut eren més marcades, sobretot pel que fa a la llengua, "catalitzador de greuges comuns"²¹².

208. AESOAB. 'Per una pastoral obrera dels practicants ocasionals que s'acosten als sagraments'. Caixa 1976.

209. Aquesta institució depèn de l'Arquebisbat de Barcelona i va ser fundada el 1951 per Joan A. Ventosa i Emili Boix. Va ser molt activa en l'estudi dels ambients populars i la seva relació amb la vida parroquial.

210. AESOAB. 'Resum de les jornades d'immigració'. Caixa 1979.

211. AESOAB. 'La relació entre l'immigrat i l'autòcton'. Caixa 1979.

212. Tal com es pot constatar en aquesta investigació, era precisament a les parròquies 'antigues' on més

Per altra banda, proposa la creació d'una xarxa inter-parroquial per a compartir experiències, així com la necessitat que els consells parroquials comptin amb la presència d'immigrats que aportin l'experiència de les seves dificultats. En aquest sentit, considera la parròquia com un element cohesionador de persones de la mateixa classe social que tenen uns objectius i reivindicacions idèntics, com poden ser protestes veïnals o reclamacions de drets laborals.

problemes hi havia amb l'idioma emprat en les reunions o les misses. A les parròquies de barris amb força immigració no solia haver-hi gaires problemes, o almenys no transcendien tant, atès que les homilies solien ser sempre en castellà, a diferència de les ubicades a barris més tradicionals, on els topades entre catalanoparlants i castellanoparlants eren més acusats i es feia palesa la necessitat d'alternar les dues llengües, en major o menor mesura. Vegeu pàgines 97 a 107.

7. Entre l'assistència paternalista i l'acció social compromesa

“Se'ns diu en primer lloc que la beneficència no cura res seriosament [...] Estaria d'acord si això significués resoldre radicalment un problema de treball, de vivenda, un problema de salut. No hi estaria tant d'acord si això significués resoldre temporalment un problema greu, com és l'ajuda provisional a una família immigrada que arriba i a qui de moment li manca tot”.
Mn. Ramon Mascorda, **Correspondència de diàleg sacerdotal**, març del 1971

Si en l'epígraf anterior hem posat llum sobre els debats al si de l'Església relacionats amb l'actitud de la institució envers les onades migratòries que anaven omplint ciutats de la perifèria barcelonina, ara cal tocar de peus a terra, abandonar de moment controvertides teòriques i endinsar-nos en el dia a dia de les parròquies; en allò que segurament portava de cap molts mossens de la diòcesi: l'ajuda als feligresos amb necessitats materials o socials. Intentant no caure en una simplificació de la pobresa a la Barcelona metropolitana de mitjans del segle XX —aquella que identifica necessàriament l'immigrant amb el pobre i el català autòcton amb el benestant—, analitzarem diferents estratègies de parròquies de l'àmbit d'estudi per establir algunes conclusions.

En l'epígraf dedicat a l'habitatge ja hem fet esment de casos extrems de pobresa de famílies immigrades que vivien amuntegades en barraques i sense les condicions mínimes. Són precisament aquestes famílies les princi-

pals beneficiàries de les campanyes caritatives que posen en marxa les parròquies 'antigues', les que hi ha quan arrenca el boom migratori, abans que es comencin a erigir-ne de noves. Es tracta d'iniciatives tradicionals, de recapte de diners o aliments per donar-los als més pobres, generalment a les cites marcades al calendari litúrgic, com Nadal o l'anomenat Dia Nacional de la Caridad, celebrat al voltant de la festivitat del Corpus, el juny. No eren col·lectes creades expressament per a immigrants²¹³, malgrat que bona part dels seus beneficiaris ho fossin.

Això ho constatem en els comptes del secretariat de Càritas Parroquial de Sant Joan Baptista de Viladecans que es conserven a l'arxiu del temple²¹⁴. Al llistat d'entrades, en

213. Els immigrants ja tenien la seva pròpia col·lecta específica, el Dia de l'Emigrant, malgrat estar dedicada més aviat a donar suport als que marxaven fora d'Espanya i no tant als que es movien al seu interior —veure pàgines 61 a 69—.

214. La documentació disponible proporciona infor-

les quals s'indica la quantitat de diners que s'han donat i el motiu, hi consten diverses anotacions relatives a beneficiaris d'origen no català. En comptem 14 que indiquen la condició d'immigrat o de foraster de qui va rebre l'ajuda. “*Inmigrante de Asturias, sin trabajo*”, apareix el 6 de juny del 1962; “*transeunte inmigrante*”, el 7 de maig del 1965; “*familia numerosa 6 h. [fills o germans] emigrantes pobre*”, el 20 de desembre del 1965; “*matrimonio 3 hijos de Granada sin trabajo*”, el 14 de febrer del 1966; “*transeunte inmigrante*”, el 7 de maig del 1965; o bé “*Pedro [il·legible] tuberculosis viaje Granada*” el 17 de març del 1948, així com “*hombre andaluz enfermo viaje Sevilla*”²¹⁵, el 28 de juny del 1965

mació des de finals de la dècada dels 40 fins a principis de la dels 70 del segle passat. APSJV. Comptes del secretariat de Càritas Parroquial. Caixa n.6.

215. Diverses anotacions fan referència a ajudes que es donen per a fer un viatge al lloc d'origen. “*Mujer marido accidentado vuelta al pueblo*”, resa una entrada del 18 de gener del 1968, o bé “*Granada viaje pobres*”, el 9 de febrer del 1966. Això ens estaria indicant que el beneficiari de l'ajuda vol tornar al seu poble perquè l'aventura de l'emigració no li ha sortit del tot bé —per què si no demanaria ajuda a la parròquia?— o bé perquè no ha trencat amb les seves arrels i vol tornar a veure la família uns dies. En tot cas, aquestes anotacions ajuden a rastrejar el fenomen del retorn dels immigrants a la seva terra, sigui perquè no han assolit les seves expectatives —el que comporta un sentiment de derrota o fracàs— o perquè no s'han adaptat a la terra d'acollida. O simplement perquè volen tornar al poble a les vacances. Un debat candent els anys 80 arran de la crisi econòmica i l'aturada en sec de la immigració a Catalunya, quan es pensava que molts immigrants tornarien al seu poble. De fet, la Junta d'Andalusia va desmentir en aquells anys que encoratjaria el retorn dels immigrants, ja que no els podia garantir unes condicions de vida òptimes a la regió (*La Vanguardia*, 36.250, 28/11/1982, p.14). Recaño ha estudiat més a fons aquest fenomen. Vegeu RECAÑO, Joaquín; ‘Las migraciones internas de retorno en España durante la primera mitad de la década de

o “*extremeños sin trabajo*”, del 5 d'abril del 1971. Pel que fa a les quantitats donades, oscil·len entre les 25-50 pessetes —per als casos de “*transeuntes*”, el que podem entendre com gent sense llar— i les 1.000 per a un viatge de tornada a Andalusia i per a una família nombrosa de sis fills. Es fa difícil, en aquest sentit, definir els protocols que seguia la parròquia per atorgar les ajudes, atès que hi ha casos de viatges de tornada per als quals només es van donar 100 pessetes. Dependria, en tot cas, dels recursos disponibles en aquell moment concret o del nivell de necessitat del beneficiari.

Amb tot, desconexem el motiu exacte per a indicar l'origen del beneficiari; si es feia per la percepció que s'anava tenint del fenomen migratori a mesura que n'augmentava la magnitud —hem de fer notar que les anotacions que expliciten l'origen del receptor de l'ajuda es multipliquen a mitjans dels anys 60, quan Viladecans, i Catalunya en general, experimenta un augment de població considerable per la immigració— o si era una qüestió purament aleatòria, el que ens empenyeria a pensar que potser no hi són tots els que haurien de ser-hi. Tanmateix, el fet que es tracti de la parròquia antiga del municipi, ubicada al barri més català, inclina a pensar que no tots els beneficiaris serien d'origen forà. Sigui com sigui, aquest quadern de comptes ens ajuda a entendre com s'articulava la caritat cap als immigrants en una parròquia de les ‘antigues’.

Un cas similar és el de la parròquia de Santa Maria de Cornellà, que a través del seu òrgan d'expressió, *El Pensamiento*, va publicar un article el febrer del 1957 en el qual instava als cornellanencs a ajudar a la vocalia de

los noventa, implicaciones demográficas y territoriales’, a *Papers de demografia*, 243, 2004.

Caritat del temple, abans dita de Beneficència. El que crida l'atenció d'aquest escrit és la relació directa que establia entre pobresa i immigració.

*“Las masas de desplazados encuentran trabajo pero, ya no es tan fácil hallar habitación por poco dinero y el jornal queda casi absorbido por el arriendo o peor aún por un subarriendo precario de una sola habitación para varias personas, dándose el caso frecuente que, trabajando los mayores, han de vivir miserablemente, y al menor tropiezo, han de implorar la caridad de la Parroquia y del Ayuntamiento”*²¹⁶.

L'article, escrit per un membre anònim de la vocalia de Caritat de la parròquia, prosseguia amb la recurrent reflexió sobre la “*promiscuidad de sexos por falta de espacio, la depauperación y la delincuencia*” relacionada amb les condicions de vida dels immigrants a la barraca i argumentava la necessitat de la caritat parroquial per a arribar on les autoritats no podien per falta de mitjans o de voluntat. L'altre punt sorprenent de l'escrit és l'èmfasi que posava en les ajudes a les famílies que no es podien permetre que els fills rebessin la primera comunió, a través d'una subscripció que obrien als cornellanencs més benestants i que van batejar com “*Pro-primera Comunió del necesitado*”. En part un contrasentit, màximament quan des de la mateixa Església es feien crides per centrar-se en el contingut religiós de la cerimònia i rebaixar la pompa de les cerimònies de les comunions, personificades en els cars vestits que duïen els infants i els regals. Més enllà de pagar el capellà, quines altres despeses hi podia haver?

216. *El Pensamiento*, 131, febrer del 1957, p.12.

Sense menystenir la feina de la vocalia cornellanenca —els membres de la qual anaven casa per casa repartint productes de primera necessitat a les famílies amb dificultats—, aquesta campanya mostra fins a quin punt l'acció caritativa de l'Església estava tenyida d'un cert paternalisme. Una actitud criticada per part de sectors progressistes de l'Església que anaven traient el coll els anys 60, molt relacionats amb nous capellans que volien desterrar la tradicional idea de caritat i substituir-la per una implicació socialment activa de les parròquies en la vida del barri.

En aquest sector trobem mossèn Mariano Roncalés, el primer rector de la parròquia de la Immaculada Concepció del barri de Sanfeliu, a l'Hospitalet, escindida el maig del 1965 de Santa Eulàlia de Mèrida, la “*madre parroquia*” que, segons el capellà, havia desatès les necessitats dels veïns del barri, segons indica en una carta del 1966²¹⁷. En el

217. “*El interés que se han tomado ha sido nulo, tanto por parte del Arzobispado, como por el Ayuntamiento de esta Ciudad, como por el párroco (81 años) de cuya Parroquia se ha desmembrado (Santa Eulalia de Hospitalet)*”. Així criticava Roncalés l'actitud de la parròquia del Centre i del seu rector, mossèn Josep Homar, envers la nova comunitat de Sanfeliu. Vegeu AMHL. Fons d'entitats. Parròquia de la Immaculada Concepció. Caixa n.61. Dos anys després, el successor d'Homar a Santa Eulàlia, Josep M. Puigbó, escrivia a Ernesto Ros, secretari de la diòcesi, una carta en la qual airejava els greuges de Roncalés. “*Reconoció que estaba agraviado por una serie de cosas producto de su imaginación, pero se disiparon y ha vuelto a mi casa rectoral dos veces en estos días para pedir ayuda, que con mucho gusto le he prestado*”. ADB. Arxius de parròquies, Santa Eulàlia de Mèrida, n.462. Val a dir que la parròquia va posar en marxa l'abril del 1966 un departament dedicat a fer un estudi social de la demarcació a través del qual volien detectar problemàtiques que requerien solucions específiques. AMHL. Hemeroteca. Boletín de información municipal, quart trimestre del 1966, p.47.

Il·lustració 6/ Una imatge de l'interior de la parròquia de la Immaculada, a Sanfeliu, dels anys 60. AMHLAF0023856 /a. Autor desconegut/da

punt en què som és necessari reproduir la postura del mossèn respecte de la parròquia matriu: “[...] lo máximo que ha hecho es solucionar parcialmente algún caso de miseria con paquetitos de arroz, leche, etc., de Cáritas”.

Per la seva banda, a la parròquia de la Mare de Déu de Bellvitge, erigida el 1970, volien fugir del que anomenaven “*paternalismo asistencialista*” que a parer de García-Carpintero impregnava moltes obres de l'Església, per poder fer quelcom nou “*fundamentado en una mejor formación y comunidad humana*”²¹⁸.

La crítica, però, no era patrimoni exclusiu de les noves parròquies erigides per la immigració. Tornant a Santa Maria de Cornellà, la seva vocalia de Caritat va publicar un nou article el novembre del 1957 en el qual anunciava el bandejament de la paraula ‘caritat’ de la parròquia. “*Han pasado ya aquellos tiempos que con una peseta, con un mendrugo de pan o bien con una prenda usada, se podía hacer limosna. Hoy el que dice pasar miseria, es que pasa miseria de verdad y el que dice que es pobre es que verdaderamente lo es. Por lo tanto, ante estos hechos, nosotros creemos que ha llegado el momento de no hacer más limosnas, sino que tenemos la cristiana obliga-*

ción de ayudar a nuestros hermanos en la misma proporción y con el mismo amor con que quisiéramos ser ayudados nosotros”. En aquest sentit, destacaven que no tot és recaptar diners i mostraven una actitud innovadora que trencava amb la idea pura de beneficència. “*También tienen derecho a divertirse y olvidarse por unos momentos de la miseria en que viven y de la amargura de creerse olvidados por la sociedad que los rodea*”²¹⁹.

Estem veient, per tant, que la idea clàssica de caritat anava diluint-se per donar pas a actituds més compromeses i socialment actives. Ho constatem també a parròquies com la de Sant Josep de l'Hospitalet. En un article del full dominical del 1973, que val la pena reproduir, la parròquia raona la seva actuació envers els més necessitats:

“*Durant onze anys hem distribuït, de molt bona gana, tota la roba usada encara en molt bon estat, que ens han entregat. Ho vam fer per ajudar nombroses famílies veritablement necessitades, sense que, per això, ens sentíssim amb el dret d'erigir-nos els seus jutges. Si es van presentar com a necessitades, nosaltres les vam ajudar en la mesura de les*

218. GARCÍA-CARPINTERO, M. Ángeles; (op. cit., 2019), p.77.

219. *El Pensamiento*, 139, novembre del 1957, p.2.

Il·lustració 7/ La parròquia de la Immaculada Concepció és a Sanfeliu. L'edifici va ser construït el 1968. AMHLAF0023832 /a.Autor desconegut/da

nostres possibilitats. En aquest terreny, hem procurat sempre actuar sense paternalismes, sabent que només ens era permès una actuació supletòria de la greu falta de justícia social que algunes famílies havien de suportar. Actualment creiem que la nostra acció caritativa ha de dirigir la seva atenció cap a altres necessitats. Pel que fa als casos que es poden presentar de veritable necessitat de roba, buscarem la manera oportuna d'ajudar-los amb roba sortida de la botiga”²²⁰.

L'escrit és una declaració d'intencions de la parròquia pel que fa al model de suport a la feligresia amb dificultats. Per una banda, reconeix que durant els primers anys de vida de la comunitat va combinar un estil més socialment actiu envers les desigualtats amb un altre directament relacionat amb la concepció clàssica de la beneficència. I és que, malgrat les bones intencions i els intents de trencar amb la caritat de caràcter paternalista, no es podien deixar de banda les necessitats més imperants, com era que una família no tingués per a menjar. En aquest sentit, Ramon Mascorda, rector de Sant Josep

Obrer de Sant Boi —erigida el 1966—, va escriure un article a la revista *Correspondència* en el qual defensava la beneficència com la resposta adequada en una situació límit. El va publicar com a contestació a un editorial de la revista del número anterior, titulat ‘El cataplasma de la beneficència’, en el qual es blasfemava aquest model de solidaritat:

“Se’ns diu en primer lloc que la beneficència no cura res seriosament. Potser caldria clarificar què s’entén per curar res seriosament. Estaria d’acord si això signifiqués resoldre radicalment un problema de treball, de vivenda, de salut. No hi estaria d’acord si això signifiqués resoldre temporalment un problema greu, com és l’ajuda provisional a una família immigrada que arriba i a qui de moment li manca tot”²²¹.

Mascorda era coneixedor de primera mà dels problemes de moltes famílies d’origen immigrant als barris de Camps Blancs i Fonollars, on hi era la seva parròquia. Parlava amb coneixement de causa. És a dir, que

220. MARCÉ, Matilde; (op. cit., 2019), p.111.

221. ANC. Inventari Albert Manent. Caixa 16. Correspondència, març del 1971. dència, març del 1971.

sabia perfectament el que significava que una família piqués a la porta del temple per demanar menjar. Posava de manifest, a més, la necessitat que l'Església, alhora que anunciava “la salvació de Jesucrist”, ajudés a suplir la cobertura dels problemes assistencials dels seus feligresos, atès que l'estat i les seves institucions d'assistència eren “del tot insuficients, inexistents o de pèssim funcionament”. Mascorda assegurava que podia aportar proves de casos “greus” que havia resolt Càritas i apuntava a la necessitat que l'Església lluités “per la justícia i al mateix temps no despreocupar-se en absolut dels problemes assistencials greus”. D'aquí que fos normal que cada parròquia tingués un despatx setmanal amb una assistenta social que s'encarregava de fer seguiment dels casos més greus.

Passem ara de les paraules als fets. Si tornem a Santa Eulàlia de Mèrida, a l'Hospitalet, trobem casos que encaixen perfectament amb la tesi de Mascorda. Mentre que la comunitat debatia el 1967 nous enfocaments per portar a terme una “*acción caritativa*” que solucionés “*las múltiples necesidades que los mencionados problemas crean en la comunidad ciudadana*”²²² i posava en marxa iniciatives proactives d'inclusió per als nouvinguts —com veurem unes línies més avall— no es deixava de banda les accions de xoc per combatre la pobresa. El febrer del 1971 la parròquia revelava en el full dominical que havia ajudat una família de barraquistes de Can Buxeres amb sis fills menors de 14 anys a trobar un pis al carrer de Calvo Sotelo —actualment carrer Major—. El lloguer era de 1.800 pessetes i en necessitaven 30.000 més en concepte de traspàs. Per tot plegat, la parròquia demanava ajuda econòmica per treure aquesta fa-

222. APSEM. Full dominical, 14/5/1967.

mília de la misèria²²³. Un any més tard, al mateix full parroquial, s'informava que s'havien recaptat 22.000 pessetes per a una altra família nombrosa del barri de la Bomba²²⁴. Caritat paternalista? Potser. De barraquistes n'hi havia molts més, sí. No sabem si aquella ajuda providencial va canviar la vida de les dues famílies. El cert és que, almenys en aquell precís moment, van poder sortir-se'n.

Podem establir, per tant, que beneficència i compromís social anaven de la mà a diverses parròquies, ja fossin ‘antigues’ com ‘noves’. Revisem un moment, si no, el cas de Sant Benet de Can Serra, batejada com a Casa de la Reconciliació. L'equip de capellans, encapçalats per Jaume Botey, considerava que tenien una doble missió al barri. Per una banda, “*aunque a primera vista pueda parecer paternalismo*”, deien, volien fer servir la parròquia com a plataforma per pal·liar problemes del barri, com la manca d'escoles o l'ajuda als ancians; però, per l'altra, tenien com a meta afavorir la creació d'institucions i associacions que donessin personalitat a Can Serra, com ara una associació de veïns o l'Escola d'Adults²²⁵.

Per tant, ara toca revisar en què consistia exactament el model de compromís amb el barri i d'activisme social a través d'alguns exemples paradigmàtics que es van repetir a diverses comunitats.

Començarem abordant la creació de centres socials. En general eren estructures que naixien a partir de la parròquia i que tenien la missió de servir de base per a la pro-

223. APSEM. Full dominical, 2/2/1971.

224. APSEM. Full dominical, 16/1/1972.

225. AMHL. Documents textuais. Comunidad Cristiana de Can Serra, recopilació de materials i textos editats per la comunitat cristiana. AMHL 862-3-3-1-072916-06

moció de la comunitat en tots els aspectes de la vida social. Aquesta és una acurada definició inclosa al butlletí *Collblanc*, editat pel centre parroquial de Sant Ramon Nonat del barri homònim²²⁶. En principi, eren òrgans que, malgrat dependre de la parròquia de torn, acabaven tenint vida pròpia, cosa que a vegades complicava la relació amb el rector. Sigui com sigui, la voluntat inicial dels impulsors d'aquestes estructures associatives era la d'administrar-les, sense pretensions de ser-ne amos i senyors²²⁷. I és que, malgrat tenir una vocació educadora a través de la promoció d'activitats culturals i recreatives, la finalitat última era afavorir l'apostolat de la parròquia. “*Un enfoque cristiano*”, tal com consta als estatuts del Centre Cultural Parroquial Casal del Poble, adscrit a Sant Joan Baptista de Viladecans²²⁸. Sense anar més lluny, constatem l'existència de controvèrsies al voltant de quines activitats eren més o menys escaients per a celebrar en un centre d'aquestes característiques, i si aquestes contribuïen o no a la tasca pastoral²²⁹.

Així i tot, l'interès per aquest tipus d'estructures associatives a barris en els quals hi havia una manca total d'entitats que organitzessin la vida civil era molt elevat²³⁰. Els tro-

bem disseminats arreu sota les denominacions de centres socials o centres parroquials²³¹, i depenent de les necessitats de cada comunitat tenien una tasca de caràcter assistencial o més orientada al lleure, tot i que la primera no era obstacle per a desenvolupar la segona. Per exemple, el centre parroquial de Sant Ramon Nonat va estar durant alguns anys molt enfocat a la pràctica esportiva, mentre que el Centre Social de la Florida, nascut el 1961 a l'empara de la parròquia de Nostra Senyora de la Llum i Càritas²³², va tenir un vessant assistencial més marcat²³³.

En general, aquests centres van servir com a vertebradors de la vida associativa, cultural i esportiva a zones on, com hem dit, no hi havia cap institució que ho fes. Per tant, eren espais on autòctons i nousvinguts, creients i no-creients podien coincidir i relacionar-se. Amb el temps, potser, descobrir que compartien reivindicacions i horitzons comuns. Eren llocs que funcionaven com un

rència a la parròquia de Sant Josep, a càrrec d'Antonio Navarro, sota l'eloqüent títol de ‘*Centros sociales: una posibilidad de acción popular comunitaria*’. La preocupació i l'interès per aquestes associacions era evident. APSEM. Full dominical, 16/11/1969.

231. Malgrat ser difícil trobar diferències entre els centres parroquials —que n'hi havia d'antic— i els centres socials promoguts per parròquies ‘noves’ com la de Nostra Senyora de la Llum, el cert és que depenent de la comunitat i el seu tarannà se solia fer servir una nomenclatura o una altra, sent la de ‘centre social’ la més emprada pels que estaven més compromesos amb la realitat social. Els més progressistes, vaja.

232. Càritas Diocesana va centrar la seva activitat en els centres socials durant la dècada dels 60 del segle XX. A través d'aquests, els assistents socials es van implicar en els problemes dels barris més pobres. Vegeu MURILLO, José i SANTOLINO, Montse; (*op. cit.*, 2008), p.31.

233. MARÍN, Àngels; *La Florida: l'Hospitalet de Llobregat. Els barris d'Adigsa*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1995, p.92.

226. AMHL. Hemeroteca local, *Collblanc*, ES CAT AMHL 907-0078, maig/juny del 1974.

227. Així ho explica Josep Capmany, bisbe auxiliar de Barcelona, en una carta del 15 de novembre del 1973 a mossèn Salvador Jordi, regent de Sant Joan Baptista de Viladecans. APSJV. Caixa n.10.

228. APSJV. *Estatutos del Centro Parroquial 'Casal del Poble'*. Caixa n.10.

229. A la carta de mossèn Capmany a mossèn Jordi esmentada a la nota 12, el bisbe auxiliar de Barcelona comentava que potser els “espectacles”, així en genèric, no tenien cabuda en els centres parroquials, atès que no contribuïen en la tasca apostòlica més enllà d'entretenir el personal. APSJV. Caixa n.10.

230. El novembre del 1969 es va celebrar una confe-

pont entre la nova població i l'antiga, sobretot entre el jovent immigrant, que acabava arrossegant la família a les activitats que s'hi celebraven. En el cas de la Florida, el centre social va jugar el paper de la "catequització catalana", tal com ho descriu mossèn Murillo. El capellà recorda que molts immigrants només sabien de la realitat catalana a través del NO-DO i que, en acudir al centre social, van tenir l'oportunitat de redescobrir-la des d'un altre punt de vista: s'hi feien classes de català, s'organitzaven tallers i ballades de sardanes i se sentia la Nova Cançó. I el que és més important, que molts immigrants van començar a identificar catalanisme amb anti-franquisme²³⁴.

Aquí és on hem d'encabir una iniciativa que va tenir cert ressò a l'Hospitalet i a la resta de l'àmbit metropolità, el Cineclub Buñuel de Sant Ramon Nonat²³⁵, nascut l'any 1970 de la mà de mossèn Josep Breu. Una iniciativa que va permetre projectar pel·lícules de directors que no tenien cabuda en les sales comercials, una idea que no va comptar amb el vistiplau d'una part de la feligresia, que se'n va distanciar.

Aquest últim detall no és menor, atès que ens assenyalava un aspecte a tenir molt en compte. I és que en alguns casos a la comunitat parroquial hi havia una minoria autòc-

tona preponderant que formava grups tancats, ja que no s'acabaven de refiar de l'obertura de la parròquia a uns altres col·lectius. Una posició que posava pals a les rodes a la creació d'una parròquia més plural que inclogués menys feligresos de tota la vida i més immigrants²³⁶. Per tant, cal no llançar les campanes al vol: malgrat la barreja d'origens que possibilitaven els centres socials de les parròquies, és presumible que el nombre d'immigrants presents en les activitats que oferien no fos gaire elevat. Per no parlar de les llargues jornades laborals que dificultaven la realització de tallers o cursos que ajudessin en el procés d'integració a Catalunya.

Fos com fos, però, les intencions eren positives. El 1958 la parròquia de Nostra Senyora dels Desemparats de la Torrassa, a l'Hospitalet, fundava el Centro Moral Recreativo Santiago Apóstol, una iniciativa destinada a "*proporcionar a las familias unas horas de honesto asueto*", alhora que fomentava "*la convivencia entre las distintas familias de la parroquia*"²³⁷. La germanor entre els feligresos i els veïns de la Torrassa era el leitmotiv de la nova entitat, que havia nascut per a omplir un buit a la barriada que fomentés l'amistat entre els veïns, fos quin fos l'origen²³⁸.

Per altra banda, el 1966 el Centre Social Almeda de Cornellà, impulsat pel rector de

234. MURILLO, José i SANTOLINO, Montse; (op. cit., 2008), p.46.

235. En el número de maig/juny del 1970 de la revista *Carrilet*, editada pel Centre Social Almeda -també creat amb el suport de la parròquia de Sant Jaume- es fa esment del naixement d'un club de cinema a Collblanc, segurament el que va impulsar Josep Breu a Sant Ramon Nonat. Val a dir que Oleguer Bellavista, primer rector de Sant Jaume d'Almeda, havia impulsat abans unes sessions de cinema i fòrum a Almeda i a Sant Feliu. ANC. Fons Oleguer Bellavista n.337, *Carrilet*, 12, maig/juny del 1970.

236. Es tracta d'una de les conclusions de les jornades sobre Església i immigració celebrades a Barcelona el febrer del 1979, que van comptar amb el testimoni de capellans i laics de parròquies d'ambients populars de tota la metròpoli. AESOAB. 'Resum de les jornades d'immigració', Caixa 1979.

237. BALAGUER, Valentí; *XXVè Aniversari del Centro Moral Recreativo Santiago Apóstol, avui Centre La Torrassa Cultura i Esbarjo: 1960-1985*, L'Hospitalet, Centre La Torrassa Cultura i Esbarjo, 1985, p.8.

238. *Íbidem*.

Sant Jaume i consiliari d'aquest, Oleguer Bellavista, va obtenir l'aprovació oficial, tot i que ja funcionava amb els permisos pertinents mesos abans, organitzant tallers de fotografia, excursions, cursos de català i festivals de música²³⁹. En una entrevista a la revista *El Pensamiento* el 1968, Bellavista lamentava que a Almeda no hi hagués ni biblioteca, ni camp d'esports, ni cinema, ni que se celebressin activitats culturals de cap mena, i ho atribuïa a la falta del que descrivia com una “*sociedad responsable con continuidad*”, és a dir, una entitat com podria ser l'Orfeó Catalònia al barri veí del Pedró. Amb el naixement del centre social, però, Bellavista exigia més compromís per part municipal per impulsar la vida social del barri.

A la mateixa entrevista, el capellà proclamava l'autonomia del centre social respecte de la parròquia, malgrat tenir els estatuts aprovats per l'arquebisbat. Preguntat sobre el compromís del veïnat, Bellavista reconeixia que hi havia hagut una certa indiferència respecte de l'esdevenir del centre; en aquest sentit, lamentava que només un 16% de les llars d'Almeda havien respost a una enquesta que s'havien molestat a repartir casa per casa. Pel que fa als associats, l'octubre del 1968 comptava amb 180 socis, segons explicava Bellavista a l'entrevista²⁴⁰. Una prova de la dificultat d'engrescar els veïns en projectes com un centre social i que abona la tesi que els immigrants els hi costava participar. Fos per desconfiança o perquè, literalment, no tenien temps.

Qui també mostrava preocupació per la promoció de la vida social dels seus veïns era mossèn Roncalés, rector de la Immaculada

239. BELLAVISTA, Oleguer; *Evolució d'un barri obrer: Almeda-Cornellà*, Barcelona, Claret, 1977, p.25.

240. *El Pensamiento*, 286, octubre del 1968, p.11.

Concepció de l'Hospitalet. El capellà va empènyer intensament envers la promoció del jovent a través de la creació d'un centre social. “*La falta de lugares de diversión disgrega a la juventud que al pasar de la pubertad, deben buscar fuera lo que no encuentra en la comunidad del barrio*”²⁴¹. Una petició que va fer arribar al consistori el juliol del 1971, on demanava una subvenció de 250.000 pessetes per a posar en marxa el centre social en un local que valorava en 1 milió de pessetes²⁴². I quan diem que Roncalés va empènyer en aquesta direcció, no exagerem: el mes següent enviava una missiva a la *Caja de Ahorros Panadés* sol·licitant un crèdit de mig milió de pessetes a nom de la parròquia, amb un venciment de 12 o 15 anys²⁴³. La importància d'aquesta carta descansa en l'argumentació del capellà per aconseguir el crèdit, més enllà que en la mateixa petició:

“*Como la mayoría de los barrios de inmigración, el nuestro adolece de falta de atención oficial en multitud de aspectos. Solo tres son las calles asfaltadas, algunas viviendas carecen de agua, una sola cabina telefónica, carecemos de buzón...*”.

Roncalés era totalment conscient de les problemàtiques derivades d'un barri format a partir d'immigrants arribats en diferents etapes, i així ho feia constar per escrit en sermons, cartes i instàncies oficials. I aquesta

241. Amb aquesta asseveració justificava l'obertura d'una llar d'infants i d'un centre social per a Sanfeliu, en una petició enviada a l'Ajuntament el juliol del 1971. AMHL. Fons d'entitats. Parròquia de la Immaculada Concepció. Caixa n.61.

242. *Íbidem*.

243. AMHL. Fons d'entitats. Parròquia de la Immaculada Concepció. Caixa n.61.

sol·licitud al banc n'és un clar exemple: apuntava a la falta de “lugares de esparcimiento”, com ara sala de reunions, cinemes, clubs juvenils o sales de ball, i també informava de manca d'escoles, que havien de ser substituïdes per acadèmies privades amb preus prohibitius per a les famílies d'extracció humil, majoritàries al barri. Per tot plegat, Roncalés pensava que el centre social era la solució. “Dada la situación expuesta, creemos que debería crearse un centro que llenase y diese cauce a las necesidades existentes [...] En definitiva, un local que estuviese al servicio de la gente del barrio, para realizar cualquier actividad de tipo social, recreativo y formativo que se creyese necesario y conveniente”.

I en la línia de promoció social que defensava el capellà de Sanfeliu, instava els joves a adquirir un compromís amb la comunitat. I més tenint en compte que aquesta comunitat en concret estava formada per persones d'orígens diferents que havien aterrat a un indret sense les condicions més mínimes de vida, encimbellat a dalt de tot de l'Hospitalet i separat de la resta del municipi per les vies del tren. En un full parroquial de l'octubre del 1966 s'informava de la creació d'un servei d'acollida d'infants a partir dels 8 anys, els dissabtes a les cinc de la tarda i els diumenges a les 10 del matí, al carrer Poeta Llombart. La iniciativa havia tirat endavant gràcies al voluntariat de nois i noies del barri que se'n feien càrrec i a la crida en aquest sentit que havia fet la parròquia. “Invitamos a los jóvenes que tengan tiempo y ganas de hacer algo de provecho por el barrio, vengan a ayudarnos. La unión hace la fuerza”²⁴⁴.

244. “Siempre ha sido para mi una obsesión hacer de nuestro barrio una verdadera comunidad. Objetivo que nunca llegará a conseguirse si no arrimamos todos el hombro, saliendo de nuestra rutina e individualismo,

El jovent i la seva formació de cara al futur era una inquietud recurrent en l'àmbit parroquial estudiat. Ho hem vist en l'epígraf anterior amb Sant Albert Magne i la seva implicació amb els joves de la Torrassa. En aquest sentit, destaca una iniciativa de la parròquia de Santa Eulàlia de Mèrida de l'Hospitalet, que a finals del 1972 anunciava l'obertura d'una residència per a joves obrers i estudiants. Estava ubicada al carrer Arts i Oficis i, sota la direcció del pare Jesús Canduela, oferia estança i programes per a proporcionar oportunitats de feina, a més de donar suport als nois, especialment a aquells que acabaven d'arribar a la ciutat²⁴⁵. Una iniciativa molt en línia de les escoles d'adults, centres de formació que van proliferar els anys 60 i 70 impulsats per diverses parròquies, com Sant Benet o Sant Ramon Nonat, per citar-ne algunes; aquesta última arrencant les classes en un llunyà 1946 a través de les anomenades escoles nocturnes per a obrers, que precisament van experimentar el seu punt creixent durant la dècada dels 50 i fins a mitjans dels 60, quan van arribar a matricular més de 400 alumnes²⁴⁶. No és coincidència que l'augment de les inscripcions en aquesta escola nocturna fos més inclinat durant les dècades de més aflluència d'immigrants a la ciutat; uns immigrants, recordem, que si volien estudiar havien de fer-ho a hores intempestives.

Seguint el fil de la formació i la generació d'oportunitats laborals per als novins

para que los problemas de todos sean también de cada uno”, explicitava Roncalés en un full del 24 d'abril del 1968. AMHL. Fons d'entitats. Parròquia de la Immaculada Concepció. Caixa n.61.

245. APSEM. Full parroquial, 31 de desembre del 1972.

246. JORDÀ, Josep Maria; Collblanc i la parròquia de Sant Ramon Nonat, L'Hospitalet, Parròquia de Sant Ramon, 1996, p.177.

guts, no podem deixar de comentar la creació de biblioteques populars. De la constitució de la de Pubilla Cases, a instàncies de la parròquia de Santa Gemma Galgani, en queda constància en l'acta inaugural, datada el 3 d'octubre de 1965, a la qual acompanya el reglament de la biblioteca, que no té res d'especial més enllà de destacar que aquell servei formava part del centre cultural de la parròquia i que s'havia posat en marxa per a *“facilitar el acceso a unas lecturas que individualmente son difíciles de conseguir y con ello ayudar al desarrollo cultural”*²⁴⁷. També consta que la parròquia de Sant Josep, a l'Hospitalet, a instàncies del mossèn Leandre Gassó, va posar en marxa un servei gratuït de biblioteca circulant ubicat al carrer Batllori, l'any 1964. No és poca cosa, atès que va ser la primera biblioteca i durant anys l'única al barri²⁴⁸.

Una altra resposta a la immigració tenia a veure amb la reflexió conjunta de les problemàtiques socials que generava. En aquest cas, destaca la fundació, en un primerenc 1963, del secretariat comarcal de Migració dels homes d'Acció Catòlica del Baix Llobregat. Va començar a caminar precisament a Cornellà, en concret a la parròquia de Sant Miquel del Padró. *“Al fundar este Secretariado, se pretende estudiar el problema social que crea el continuo llegar de gentes de todas partes de España, y procurar resolverlo o mitigarlo lo más cristiana y ampliamente posible”*, resava un breu publicat a l'edició del març del 1963 de *El Pensamiento*²⁴⁹. La peça periodística detallava que a la primera assemblea de l'òrgan van assistir una trentena de persones

que van aportar idees, com la necessitat d'establir un contacte continu entre les localitats de la comarca més afectades per la immigració per tal de compartir estratègies.

En aquesta línia d'estudi i anàlisi de la societat s'emmarca una iniciativa de mossèn Ignasi Mora, rector de la parròquia de Sant Pere i Sant Pau del Prat, que el 1977 va encarregar un estudi sociològic a Càritas Diocesana que va significar la primera aportació al coneixement de la realitat social del Prat²⁵⁰.

247. ADB. Arxius de parròquies, Santa Gemma Galgani, n.465.

248. MARCÉ, Matilde; (op. cit., 2019), p.218.

249. *El Pensamiento*, 231, març del 1963, p.6.

250. FERRET, Josep; (op. cit., 2007), p.85.

8. Mossens en terra estranya

*“Creemos que lo que más ha influido para la formación de nuestra comunidad ha sido la imposibilidad [...] para alimentar nuestra fe a través de las parroquias y sus sacerdotes, y lo que supone para muchos emigrantes que traían un inicio de fe y ahora se les da una respuesta falsa o equivocada a sus necesidades”*²⁵¹
carta de presentació la **Comunitat Cristiana Popular de Cornellà**, novembre del 1969²⁵¹

En aquesta recerca estem investigant parròquies erigides els anys 60 del segle XX, en plena explosió migratòria a Catalunya i amb l'esperit de la renovació eclesiàstica filtrant-se per les esquerdes de les sagristies catalanes, sota l'influx dels efectes del Concili Vaticà II. Es tracta, per tant, d'un context molt determinat que ens pot empènyer a pensar que tots els capellans de base convergien amb les tesis renovadores. I no era el cas. La imatge del mossèn obrer que obria les portes del temple del barri perquè s'hi fessin assemblees sindicals no es pot fer extensiva a la totalitat de parròquies. Ni tan sols a totes les que van ser erigides a barris obrers. Així com tampoc podem atribuir exclusivament aquesta connivència entre la comunitat religiosa i el moviment obrer a les parròquies amb feligresia majoritària d'origen immigrant, atès que n'hi va haver 'd'antigues' que van jugar un paper més actiu que alguna de 'nova' a l'hora de defensar els drets dels treballadors.

En aquest sentit, destaca el cas del barri de Sant Ildefons i les seves dues parròquies, la de Sant Ildefons i la de Nostra Senyora del Pilar, erigides el 1963 i el 1967, respectivament. En tractar-se de parròquies creades arran de l'explosió demogràfica de la Ciutat Satèl·lit²⁵², hom pot atribuir-les una certa sensibilitat envers els problemes de la població immigrada, majoritària en aquell nucli. Ara

251. ADB. Arxiu de parròquies, Santa Maria de Cornellà, n.375.

252. Mossèn Manuel Folch, antic vicari de la parròquia de Sant Miquel Arcàngel de Cornellà, ubicada al veí barri del Padró, recorda les peticions que els feien els veïns de Sant Ildefons per fer-hi una parròquia: “Jo anava a celebrar l'eucaristia cada diumenge i els dies festius i parlava amb la gent, que cada vegada m'insistien que allò s'havia de convertir en parròquia independent”. Fins abans de l'erecció de la primera parròquia al barri, era la de Sant Miquel l'encarregada d'assistir espiritualment els cada cop més nombrosos veïns del flamant barri de Sant Ildefons. Vegeu VV.AA; *La parròquia de Sant Miquel i el barri del Pedró de Cornellà de Llobregat, 50 anys d'història comuna*, Cornellà, Llibres de l'Avenç, 2005, p.89.

bé, hi ha elements que indiquen que la realitat era distinta. En una enquesta publicada el 1974, el 54,4% dels joves de Sant Ildefons creien que les parròquies del barri no donaven suport a les necessitats de la seva fe, davant d'un 27,4% que deia que sí²⁵³.

En deixà testimoni Joan N. García-Nieto —teòleg i sociòleg jesuïta impulsor, conjuntament amb Alfons Comín, de *Cristianos por el Socialismo*— en una carta enviada el 1970 a Ramon Torrella, bisbe auxiliar de Barcelona, en la qual denunciava el temperament conservador i gens procliu al diàleg dels rectors de Sant Ildefons i Nostra Senyora del Pilar, Gabriel Viñamata i Esteban Arrese, respectivament. “*Existía la constatación por parte de la mayoría de que en las dos parroquias de la Ciudad Satélite no nos era posible realizar una reflexión seria, ni mucho menos encontrar una acogida evangélica, por las razones que Vd. de sobra conoce: personalidad de los párrocos, pastoral, etc*”²⁵⁴. Com a resultat d'aquesta actitud, i emmarcat en un context molt determinat que ara passarem a descriure, va néixer la Comunitat Cristiana Popular de Cornellà, que en una carta de presentació datada el novembre del 1969 aporta més detalls del tarannà dels dos clergues en qüestió: “*Mientras los militantes obreros eran encarcelados, y mientras numerosos obreros (cristianos y no cristianos) se manifestaban por nuestras calles de Cornellà, en las parroquias de la Ciudad Satélite se acusaba públicamente y privadamente, desde el púlpito y por escrito, a nuestros movimientos y a sus conciliarios de ser revolucionarios, comunistas, etc. Esto supuso [...] un duro golpe*

253. COMÍN, Alfons i GARCÍA-NIETO, Joan N.; *Juventud obrera y conciencia de clase*, Barcelona, Cuadernos para el Diálogo, 1974, p.121.

254. ADB. Arxiu de parròquies, Santa Maria de Cornellà, n.375.

a nuestra fe y a la esperanza que muchos tenían en la Iglesia post-Concilio”²⁵⁵.

La tensió es va elevar en una visita de l'arquebisbe de Barcelona, Marcelo González, a Nostra Senyora del Pilar el gener del 1969, durant la qual un grup de joves catòlics disconformes amb la línia pastoral de la parròquia i la jerarquia eclesiàstica van fer-se sentir davant del prelat i dels feligresos, majoritàriament immigrants. Els militants de l'Acció Catòlica Obrera (ACO), de la Joventut Obrera Cristiana (JOC) i de la Germandat Obrera d'Acció Catòlica (HOAC), que se sentien marginats a les parròquies de la Ciutat Satèl·lit per la pastoral conservadora dels rectors, van defensar la protesta dels joves, argumentant que la seva intenció era només informar l'arquebisbe sobre les greus deficiències del barri, i que, en tot cas, va ser l'actitud dels responsables de la parròquia la que va provocar un incident²⁵⁶. Aquests militants de base descontents havien enviat uns dies abans una carta al bisbe expressant-li tots aquests problemes del barri. Una missiva que es conserva a l'Arxiu Diocesà de Barcelona i que descriu la mala maror entre els mossens Arrese i Viñamata i els militants de base de tarannà més progressista. “*Mn. Arrese orienta su pastoral con un sentido de Parroquia comunidad local, mucho más acentuado que el carácter obrero general de su ambiente*”. En aquesta mateixa missiva es detallen els desacords entre García-Nieto i Viñamata i Arrese; fins al punt que el primer, rector de Sant Ildefons, va prohibir el jesuïta fer missa a la seva parròquia²⁵⁷.

En tot cas, el que ens interessa és la poca sensibilitat que, a judici dels moviments

255. *Íbidem*.

256. FERNÁNDEZ, José; (*op. cit.*, 2005), p. 280.

257. ADB. Arxiu de Parròquies, Nostra Senyora del Pilar, n.381.

apostòlics, tenien els dos rectors de Sant Ildefons envers els problemes d'educació, salut i transport dels habitants del barri, majoritàriament immigrants.

Totes aquestes tensions no tenien lloc només a Cornellà. L'estira-i-arrotonsa entre els cristians conservadors i els cristians conciliaris, és a dir, aquells que tenien esperances en l'*aggiornamento*²⁵⁸ de l'Església a partir del Concili i en la renovació de la institució, estaven a l'ordre del dia. Els segons premien l'accelerador, mentre que els primers tiraven del fre de mà. Les reformes esperades no arribaven, i la decepció creixia entre els progressistes. I és en aquest context que a Cornellà, i arreu de la cristiandat, van néixer comunitats cristianes independents de la jerarquia que es van apartar de les formes oficials per viure la fe d'una manera més humil i més propera als postulats del Concili Vaticà II. En el cas cornellanenc es tracta de grups que expressen la seva preocupació envers la situació dels migrants, com podem llegir a la carta de presentació que la Comunitat Cristiana Popular va fer pública el 1969: *“Lo que más ha influido para la formación de nuestra comunidad, ha sido la imposibilidad con que nos encontramos para alimentar nuestra fe a través de las parroquias y de sus sacerdotes, y lo que supone para muchos emigrantes que traían un inicio de fe y ahora se les da una respuesta falsa o equivocada a sus necesidades en la nueva situación en que se encuentran”*²⁵⁹. Aquest fragment introdueix la qüestió de la religiositat dels immigrants, a priori més su-

258. Aquesta expressió va ser emprada pels papes Joan XXII i Pau VI per expressar els desitjos de l'Església —o almenys d'una part d'aquesta— d'actualitzar-se i adaptar-se als nous temps mitjançant les reformes plantejades al Concili Vaticà II.

259. ADB. Arxiu de Parròquies, Santa Maria de Cornellà, n.375.

perficial i molt lligada a expressions de pietat popular considerades paganitzants per l'Església oficial. La tensió entre les diferents maneres de viure la fe ens ocuparà més endavant, però.

Ara bé, fins a quin punt blasmar el moviment obrer o tancar-los les portes de la sagristia volia dir que no tinguessin cap sensibilitat envers el col·lectiu immigrant i la seva integració? A priori, la resposta pot ser òbvia: si a Cornellà el moviment obrer estava nodrit majoritàriament per treballadors immigrants que reivindicaven millors condicions laborals, girar-los l'esquena significava fer-ho també a les seves famílies, per molt que després es prediqués a missa per les seves ànimes o es possessin en marxa campanyes caritatives. Amb tot, cal abans constatar quina era l'actitud d'aquests dos mossens envers els immigrants, a través d'entrevistes i articles contemporanis.

En un reportatge publicat el març del 1967 a Destino, escrit per un jove Gonzalo Évole —pare del famós periodista cornellanenc Jordi Évole—, mossèn Viñamata donava testimoni de la seva feina al capdavant de la parròquia de Sant Ildefons²⁶⁰. Évole va fer servir Viñamata com a principal i gairebé única font per a la peça, que tenia l'objectiu de presentar el barri i les seves mancances. *“Ya que estoy metido en la tarea de enjuiciar el factor humano de las gentes que moran en ‘El Satélite’, obligado era el visitar al hombre que más de cerca vive con ellos. Siente sus problemas, lucha por solucionarlos, los anima, los aconseja”*, va escriure Évole en referència al mossèn de la parròquia de Sant Ildefons, que aprofitava l'article per reivindicar la seva tasca al barri. *“En ‘El Satélite’ se sienten orgullosos de su Iglesia, porque saben que es una*

260. Destino, 1544, 11/3/1967, pp.40-45.

obra de ellos. Allí se bautizarán sus hijos. Allí se casaran muchos de ellos. Este barracón los recibirá para otorgarles su última bendición”²⁶¹.

En diferents punts de l'article, el capellà lamentava les mancances del barri en termes de salut o educació i transports, i reclamava solucions, en especial per als infants i joves. “San Ildefonso, con sus casi cincuenta mil habitantes, no cuenta con ninguna escuela pública. Esto es lo más lamentable. Me aterra pensar lo que será de estos niños el día de mañana, criados en la más brutal ignorancia”. En aquest sentit, Viñamata trencava una llança a favor del barri i en contra dels estereotips, tot i que fent servir un to paternalista amb els migrants que, de fet, amara tota la seva intervenció a la peça. “En todos los fenómenos migratorios suelen llegar gentes de toda índole y condición que crea cierto confusiónismo”. Sigui com sigui, Viñamata reconeixia que no donava l'abast. “Aquí hay mucho trabajo por hacer. Yo tengo demasiado. Estoy solo”²⁶².

De fet, aquell mateix 1967 va enviar una instància a l'arquebisbat sol·licitant la creació d'una nova parròquia al barri per fer front a l'augment de població; petició que va

261. Cal no obviar aquesta afirmació de Viñamata. Botey defensava que els sagraments en la terra d'acollida eren “el camí infal·lible d'arrelament” i que, en aquest sentit, la parròquia complia la funció de “fixar” el migrant al territori a través dels batejos, els casaments i els enterraments. Vegeu BOTEY, Jaume; (op. cit., 2009), p.190-193.

262. *El Pensamiento* va destacar en un editorial del gener del 1964, poc després del nomenament de Viñamata com a rector de Sant Ildefons, el desafiament al qual s'enfrontava el capellà. I ho feia al·ludint a la naturalesa de nucli d'immigració del barri: “Es tal su mezcla y tan dispares sus costumbres y medios de vida, que difícil parece una fusión de voluntades para dar fin a la obra”, deia la revista en relació amb la parròquia recentment erigida. Vegeu *El Pensamiento*, 239, gener del 1964, p.3.

ser acceptada²⁶³. Seria la futura parròquia del Pilar.

Pel que fa a l'actuació de mossèn Arrese, rector del Pilar, la seva parròquia va posar en marxa diferents iniciatives com ara la creació d'un centre cultural i associatiu, d'on van sortir projectes socials de gran importància, així com un Consell Parroquial que va potenciar, entre altres, els grups de matrimonis, aquelles reunions de parelles per organitzar la vida parroquial i que van esdevenir, com hem tractat amb anterioritat, un marc de relació obert entre matrimonis de diferents procedències —veure pàgina 42—²⁶⁴.

Per altra banda, *El Pensamiento* li va fer una entrevista el juliol del 1967²⁶⁵, en la qual va reclamar un temple “con gran capacidad” per a atendre uns feligresos “en su mayoría practicantes”, que poguessin desenvolupar “su sentido religioso como en sus pueblos de origen”. Una afirmació segurament discutida per aquells capellans que advocaven per promoure una religiositat més profunda i compromesa, allunyada de la superficialitat que, segons denunciaven, caracteritzava la manera de viure la fe dels immigrants, sobretot dels del sud peninsular. Però ja hi haurà temps per entrar a fons en aquesta qüestió. Amb tot, mossèn Arrese destaca la necessitat d'entesa al barri i insta a buscar “puntos comunes” per millorar la convivència, així com comprensió als autòctons, “a los que siempre han vivido aquí”, per tal que ajudin a la integració.

Més enllà de la ideologia o el tarannà de cadascú, i deixant a part les controvèrsies

263. Així consta al decret d'erecció d'aquesta nova parròquia, signat el 25 de maig del 1967 pel bisbe Marcelo. ADB. Vegeu Arxiu de Parròquies, Nostra Senyora del Pilar, n.381.

264. FERNÁNDEZ, José; (op. cit., 2018), p.83.

265. *El Pensamiento*, 273, juliol del 1967, p.11.

amb els moviments apostòlics i algunes afirmacions desafortunades envers els sindicalistes, el que és cert és que per molt propers que haguessin estat els capellans de Sant Ildefons, amb els recursos que tenien no haguessin pogut fer gaire més davant l'allau migratòria. Un doble desafiament, per altra banda, atès que a la gran quantitat de persones per atendre s'afegia el fet de la seva diversitat d'orígens, aquella "mezcolanza" de la qual parlava *El Pensamiento*, que complicava qualsevol intent de cohesió. I més si els recursos eren més aviat escassos.

9. A voltes amb la llengua

“Me habéis hecho descubrir que el universo no se puede encerrar en una ciudad ni en un país, ni se puede pretender que todas las personas hablen la misma lengua ni piensen de la misma manera”,
carta de comiat del vicari Anton Solé als feligresos de Sant Ramon Nonat, Collblanc, 1969

Línies en amunt hem descrit el neguit dels capellans a l’hora d’aproximar-se al fet migratori, de fer-se accessibles i obrir-se a aquells feligresos que omplien per milers barri de nova creació. Capellans, que, excepte en comptades excepcions, solien ser catalans de soca-rel que aterraven en ambients on l’element autòcton era minoritari. I el primer hàndicap que hi trobaven era el lingüístic. “Hem de predicar en català?” Sense arribar a l’extrem de no poder-se entendre amb la nova feligresia no catalana, la bretxa cultural era considerable. Fixem-nos, si no, en l’anèdota de mitjans dels anys 60 entre mossèn Josep Gili, el primer rector de la parròquia de Nostra Senyora de la Llum del barri de la Florida, a l’Hospitalet, i mossèn José Murillo, un vicari recentment arribat de terres extremes. “No se preocupe que se entenderá bien con ellos, será muy bien acogido, más bien el de fuera soy yo”²⁶⁶. Gili expressava a Murillo una preocupació latent en el si de l’Església catalana, o almenys en les instàncies parroquials, que era entendre’s amb els nouvinguts.

266. MURILLO, José Manuel i SANTOLINO, Montse; (op. cit., 2008), p.27.

Una qüestió, la de la llengua emprada per l’Església, que ja els anys 60 començava a estar a sobre de la taula. Si bé hem dit a l’inici d’aquesta recerca que la guerra civil i el règim sorgit a posteriori van censurar el català a les publicacions i comunicacions eclesials²⁶⁷, a partir de la dècada dels 60 la situació va començar a canviar²⁶⁸. Fins al punt que l’exigència de fer misses en català —arran de la reforma litúrgica resultant del Concili Vaticà II— i escriure decrets, nomenaments i actes sacramentals en la llengua del país es va fer cada cop més palesa. Es va passar progressivament d’una situació inicial de postguerra en

267. Hi ha un cas paradigmàtic que va tenir lloc a Valls, Tarragona, el febrer del 1939, poc després de l’entrada de les tropes nacionals. La parròquia va intentar ressuscitar un full parroquial en català, però les noves autoritats li ho van impedir. Vegeu BENET, Josep; *L’intent franquista de genocidi cultural contra Catalunya*, Barcelona, Abadia de Montserrat, 1995, p.462.

268. Destaquem en aquest sentit el cas de la revista *Serra d’Or*, editada al monestir de Montserrat, que malgrat ser una publicació d’un alt nivell cultural que no es movia pels circuits editorials convencionals —no es trobava als quioscos—, va actuar com un altaveu de la llengua i cultura catalanes.

la qual alguns clergues, a iniciativa individual o amb l'ajuda de laics, feien missa en català, com a franc-tiradors²⁶⁹ sense gaire capacitat de mobilització i amb el risc de ser assenyalats, a un escenari més procliu —que no ideal— per al català a la litúrgia.

Com es traduïa aquest context general en el dia a dia de les parròquies? A continuació repassarem les casuístiques a diferents municipis. Com s'organitzaven els mossens per fer misses en català i castellà? Com s'ho van prendre els feligresos d'una llengua i altra? Quines dificultats hi havia, si és que n'hi va haver? En general, les memòries disponibles tendeixen a presentar un escenari de tolerància i convivència lingüística gairebé idíl·lic, com és el cas del següent fragment sobre la parròquia de la Mare de Déu de Bellvitge.

“En las eucaristías se iba introduciendo el uso del catalán en un barrio conformado mayoritariamente con emigrantes de territorio español. Los pocos habitantes del barrio con esta lengua materna, denominados ‘catalanes’ por sus propios vecinos, lo agradecían profundamente, después de tantos años sin usarla públicamente, los jóvenes y las personas con espíritu más abierto en seguida nos pusimos a aprenderlo, pero otras personas seguirían con los oídos cerrados a este bello idioma en el que tanto cantábamos”²⁷⁰.

Sense negar que l'adopció del català com a llengua litúrgica per part d'alguns migrants fos proactiva, el que és irrefutable és que hi va haver tensions quotidianes entre partidaris i detractors de fer més misses en català; aquells que, segons l'anterior fragment,

“seguirían con los oídos cerrados”. El principal argument d'aquests últims era precisament el desconeixement de la llengua.

“A lo primero de llegar, cuando iba a misa allá en Hospitalet, como a lo mejor había poca gente de los pueblos, pues la decían en catalán. Yo no me enteraba de nada. Era una cría y me dije: Ya no voy más a misa, porque para ir y no enterarme de lo que dicen, pues no voy. Y ya no fui más”²⁷¹.

Aquest és el testimoni de l'Antonia, veïna de Can Serra, recollit al *Cinquanta-quatre relats d'immigració* de Botey, i un exemple del que segurament sentirien molts migrants en trepitjar la parròquia més propera. Sense anar més lluny, hi havia qui, des de l'interior de l'Església, alertava que l'homilia en català podia esdevenir un obstacle per a la integració, com queda reflectit en aquest fragment d'un article a *Quaderns de Pastoral* datat el 1980. “Ecoltar mitja hora de català a la setmana no significa cap mena d'aprenentatge real de la nostra llengua i, en canvi, pot barrar el pas a les autèntiques solucions del problema que són el català a l'escola, la ràdio i la TV catalanes i el català al carrer”²⁷². Malgrat reconèixer que fer misses en català és un “acte d'afirmació catalana” per a la “minoria autòctona” dels barris creats a redós de la immigració, l'articulista posa sobre la taula un debat intens en el si de l'Església, preocupada per una hipotètica escissió de Catalunya en dues comunitats i pels perills que un “afany precipitat per descobrir-los el país” —als nousvinguts—, tingui un efecte contrari al pretès.

269. CASAÑAS, Joan; (*op. cit.*, 1988), p.89.

270. GARCÍA-CARPINTERO, M. Ángeles; (*op. cit.*, 2019), p.79.

271. BOTEY, Jaume; (*op. cit.*, 1986), p.181.

272. CABRÉ, Salvador; ‘Immigrats, pastoral, integració’, a *Quaderns de Pastoral*, 63, novembre del 1980, p.43.

Una reflexió escaient, tenint en compte el tarannà d'algunes campanyes de recatalanització de la litúrgia i la prèdica que havien tingut lloc anys enrere. N'és un exemple una recollida de signatures que es va portar a terme durant el pontificat del bisbe Modrego i que reivindicava el paper del català en les homilies, la predicació i les eines de comunicació de la diòcesi com ara la *Hoja Diocesana*. En el dit document —sense datació exacta més enllà d'ubicar-se durant el pontificat de Modrego (1942-1967)— es reclama directament al bisbe que s'indiqui “l'horari de les misses junt amb la llengua que s'hi predica”, però també s'apunta a la necessitat que les misses que se celebrin “fora de les barriades on els immigrants són una gran majoria” siguin en català. Malgrat defensar que “tothom té dret a escoltar la paraula de Déu en la pròpia llengua”²⁷³, sigui en català o castellà, l'escrit planteja que la predominança del català ha de tenir lloc a fora dels barris d'immigració, i no precisament en aquests indrets, a diferència del que es faria, ja en democràcia, amb la immersió lingüística a les escoles.

Amb tot, què passava a les parròquies? Un bon testimoni i autèntic termòmetre de la situació eren les publicacions locals i comarcals, a través d'articles i cartes enviades al director. Hi ha diversos casos d'enceses polèmiques en referència a la llengua de les misses. En general, es tracta de debats pujats de to que s'arrosseguen al llarg de dues o tres edicions seguides com a rèpliques a articles anteriors. Una d'aquestes discussions va esclatar el setembre del 1963 al periòdic *Prat*, *portavoz de la vida local* —d'ara endavant, *Prat*—, al llarg de tres edicions seguides. Tot va començar amb una carta al director signada per A. Y. L., publicada el 7 de setembre

273. ANC. Inventari Albert Manent, caixa 14.

del 1963 sota el títol de ‘*Misas en castellano*’, en la qual l'autor, nascut fora de Catalunya segons reconeixia, lamentava que no entenia les misses en català del diumenge a la Cripta de la parròquia de Sant Pere i Sant Pau i reivindicava que es fessin en castellà.

“;Extraordinario ese culto a una forma peculiar de hablar! Comprendo perfectamente que en catalán se da más fuerza, más expresividad, se llega antes al corazón de los cristianos catalanes. Pero téngase en cuenta que en Prat, existe una gran población de origen andaluz, de ambas Castillas, Vascongadas [...]”²⁷⁴.

Més enllà de la “peculiar” descripció de la parla catalana que feia a l'inici del fragment, el cert és que aquesta carta va aixecar una forta polèmica a la ciutat. En el següent número, publicat una setmana més tard, van aparèixer dues rèpliques a A. Y. L., acompanyades d'una nota de la redacció en la qual, “para mejor información de nuestros lectores” i amb la voluntat de “poner fin a esta polémica”, oferien els horaris i la llengua de les homilies dominicals: cinc misses en total, dues d'elles en castellà, que corresponien a les de les set del matí i les vuit de la tarda.

Pel to de la nota es desprèn una certa incomoditat de la redacció envers la controvèrsia. Comprensible, si llegim les dues rèpliques. La primera, signada per ‘Una filla de El Prat’, es resumeix amb la dita castellana “donde estuvieras, haz lo que vieres”, que li etzibava a A. Y. L. a la meitat de la missiva²⁷⁵. La resposta més dura, però, va ser la segona, firmada per J. Bel, que és interessant d'analitzar des de diversos punts de vista. Primer, perquè feia una

274. *Prat*, 342, 7/9/1963, p.3. Arxiu Municipal del Prat (AMP). Hemeroteca local.

275. *Prat*, 343, 14/9/1963, p.4. AMP. Hemeroteca local.

asseveració respecte de la religiositat dels immigrants. “No discutiré que la población de origen extracatalán sea mayoría hoy en nuestro Prat, pues tal vez sea cierto. Pero, ¿existe también la mayoría en la asistencia a misa? Casi le aseguraría que no, sin ánimo de ofender a nadie en particular”²⁷⁶. Seguidament entrava a censurar el comportament d’alguns veïns procedents d’altres parts d’Espanya. “El folklore meridional intenta invadir nuestras casas a través de la radio y de los vociferantes ‘aficionados’ que a altas horas de la noche (y aun del día) aúllan por la calles sin el menor respeto hacia el descanso de sus convecinos, a su regreso del cine, del baile o de la taberna”. I finalitzava la carta instant A. Y. L. a aprendre català: “Esforzándonos a conocer el idioma, conoceremos y comprenderemos mejor a quienes lo hablan”. Amb tot, una visió estereotipada, reduccionista i generalitzadora de l’immigrant, el qual vincula necessàriament a Andalusia —així com als anys 30 es feia amb Múrcia—, i que dóna per fet una teòrica incapacitat del nouvingut per parlar cap altra llengua que no sigui la castellana²⁷⁷, considerada aquí ‘l’idioma dels dominadors’, posant en el mateix sac els obrers castellanoparlants i els capitostos repressors del règim.

Tanmateix, la polèmica no va morir aquí. En el següent número, ‘Un altre filla del Prat’

276. *Ibidem*.

277. Carlota Solé explica que la població autòctona desenvolupa “lògiques d’exclusió” cap als immigrants d’acord amb tres dimensions: la seguretat ciutadana, la competència pels recursos i la identitat cultural, entesa aquesta dimensió com una “agressió” als costums locals i una temença a la irreductibilitat de la diferència cultural, com és ser immigrant a Catalunya i no deixar de parlar castellà. En el cas d’aquesta carta, es barregen la primera i la tercera dimensió. Vegeu SOLÉ, Carlota; ‘El impacto de la inmigración en la sociedad receptora’, a *Revista Española de Investigaciones Sociológicas (REIS)*, 90, 2000, p.133.

va contestar a J. Bel, a través d’una carta en la qual li recordava que la llengua oficial de l’Estat era el castellà, li retreia les expressions emprades contra el “folklore meridional” i es preguntava el perquè molts immigrants no anaven a missa. “¿Se ha hecho algo para que vengan?”, s’interpel·la a la missiva²⁷⁸. En aquesta línia, també lamenta que les hores de les misses dominicals en castellà —recordem, segons informaren des del periòdic, a les set del matí i a les vuit de la tarda— no fossin “las horas más apropiadas”. Va ser la darrera carta al director relacionada amb aquesta controvèrsia lingüística. I, segurament, a Prat van respirar tranquils, atenint-nos a la nota de la redacció que tancava la darrera carta: “Damos por terminada definitivamente la polémica entablada. Creemos que ya se ha dicho todo sobre el caso”.

Aquest intercanvi de missives referent a la llengua dels oficis religiosos es va repetir a Cornellà en diversos moments dels anys 60, a través del periòdic *El Pensamiento*. El juliol del 1969, una lectora que signava com a C. A. T. i que es definia com a “catalana de Lérida” va enviar una carta al director criticant que el mossèn fes la missa de les comunions en català²⁷⁹. “[...] pero lo más lamentable fue la plática dirigida a las niñas que creo no se enterarían de nada”. No és quedava aquí, però. “Como comprenderá, no puede creer que los sacerdotes se dirijan en catalán a los fieles porque no sepan hacerlo de otro modo, tratándose de personas que han cursado unos estu-

278. Prat, 344, 25/9/1963, p.12. AMP. Hemeroteca local.

279. Les comunions eren un termòmetre de la composició sociològica de les parròquies: el 1968, a la parròquia de Sant Josep de l’Hospitalet van fer la primera comunió 176 infants, els recordatoris dels quals van ser 136 en castellà i només 40 en català. Vegeu MARCÉ, Matilde; (*op. cit.*, 2019), p. 175.

dios que no dudo debieron ser forzosamente en español”. El rotatiu, amb certa ironia, afegia al final de la carta la frase “què hi farem, senyoreta, què hi farem”²⁸⁰.

Tres anys abans, es va produir un altre intercanvi de cartes a *El Pensamiento* en relació amb la llengua de les misses i les reunions parroquials. Un lector, Ginés García, va publicar una carta al director el febrer del 1966 lamentant que una conferència sobre el Concili Vaticà II se celebrés en català, tenint en compte que alguns dels assistents no en saben. “Porque no es incidente del otro día: es cosa repetida, y repetida: asambleas interparroquiales, clausuras de cursillos de cristiandad, homilias para todo el pueblo, reuniones en el seno de la Acción Católica Española”²⁸¹. I, a més, introduïa de nou la teòrica absència de castellanoparlants en la vida parroquial. “No os lamentéis de la ausencia de castellanos en las reuniones que vosotros organizáis. Os comprendo: os ha tocado la peor parte: renunciar. ¿Amáis más a vuestra lengua que a quienes no la entienden? Todos vosotros sabéis castellano; quienes llegan, no saben catalán”. El mes següent, ‘Un cristiano de aquí’ responia donant la benvinguda a Cornellà a l’autor de la primera carta i celebrant que es facin servir les llengües vernacles en la prèdica, aspecte recollit per l’encíclica *Pacem in Terris* del papa Joan XXIII. A més, qualificava l’ús del català com a “derecho irrenunciable” i li demana comprensió²⁸².

Aquestes tensions quotidianes relacionades amb l’idioma provocaven que tant uns com els altres, com hem constatat en els enviaments de cartes anteriors, se sentissin perjudicats: els de parla catalana, perquè se

sentien forasters a casa seva, mentre que els castellanoparlants no acabaven d’ubicar-se en la seva nova terra. En un fulletó del 1979 referent a unes jornades sobre església i immigració celebrades el febrer d’aquell any per part de la Delegació Diocesana de Pastoral Obrera, s’asseverava aquest greuge compartit i s’apuntava com a “fet objectiu” que la llengua produïa problemes de discriminació d’un signe o d’un altre, i es proposava que cadascú tingués llibertat per expressar-se en la llengua que volgués i fes un esforç per entendre’n la de l’altre²⁸³.

Ara bé, les queixes no provenien només del sector castellanoparlant. Sovint hi havia laics i religiosos que van expressar el seu malestar per les que consideraven escasses misses en català. N’és un exemple l’article signat per J. R., prev. —prevere, s’intueix— en l’edició del novembre del 1970 d’*El Pensamiento*. L’autor de l’escrit aprofitava la publicació dels horaris de misses de les parròquies de Cornellà per manifestar una sèrie de reflexions al voltant del fet religiós local. Una d’aquestes cavil·les té a veure amb la llengua dels oficis: “No creieu que, malgrat la immigració, 7 misses en llengua catalana (de les quals 5 són celebrades a Santa Maria) són poques misses en català?”²⁸⁴. Santa Maria era la parròquia amb més misses en català, atès que era el temple del nucli antic de la ciutat, on l’element autòcton encara hi era preponderant. Per contra, destacaven els casos de les parròquies de Sant Ildefons i Nostra Senyora del Pilar, les dues ubicades a la mateixa Ciutat Satèl·lit, que només oferien homilies en castellà. Sant Jaume d’Almeda, per contra, i malgrat estar ubicada en un barri d’al·luvió migratori, cele-

280. *El Pensamiento*, 293, juliol del 1969, p.5.

281. *El Pensamiento*, 259, febrer del 1966, p.4.

282. *El Pensamiento*, 260, març del 1966, p.4.

283. AESOAB. ‘Resum de les jornades d’immigració. Caixa 1979.

284. *El Pensamiento*, 305, novembre del 1970, p.5.

brava tres misses, una els dissabtes i dues els diumenges, sent aquestes últimes en català i la de dissabte bilingüe.

Aprofitant aquest document, repassem més horaris de misses per fer-nos una idea més ampla de la distribució lingüística dels oficis. En la parròquia de Sant Josep de l'Hospitalet les misses dels diumenges, a partir del 1962, eren la primera en castellà, a les 12 del migdia, i la segona, una hora més tard, en català. A partir del 1964 el Concili Vaticà II va donar llum verda a fer la missa en llengua vernacla²⁸⁵. En general, a Sant Josep les misses alternaven les dues llengües, tot i que també hi havia homilies bilingües per no donar preferència a cap dels dos idiomes²⁸⁶. És interessant observar que el bilingüisme, això és, anar canviant d'idioma al llarg de la missa, era un fenomen més aviat minoritari, almenys sobre el paper. S'optava per fer la missa en una llengua o en una altra, atenint-nos als horaris publicats per les diferents parròquies. S'especificava clarament i, si no, els feligresos ho reclamaven²⁸⁷. Una altra cosa és la realitat

del dia a dia: no seria sensat descartar que els mossens fessin servir indistintament les dues llengües segons la situació.

Tot i que la llengua predominant en una parròquia o una altra depenia en gran part de l'extracció social dels habitants del barri on s'ubicava —com hem vist anteriorment amb el cas de Sant Ildefons—, generalment el català i el castellà s'alternaven en els horaris de missa, amb més o menys equitat. Era el cas de la parròquia de Santa Eulàlia de Mèrida, en la qual se celebrava una missa en català i una altra després en castellà, i així successivament²⁸⁸. Aquesta alternança es traslladava als sagraments, tal com es pot constatar a un full parroquial del 1972: “*Bautismos comunitarios: para mayor comodidad de los familiares y para que participen más activamente todos los asistentes, hemos determinado que se celebren todos los domingos del año 1973 a las 4,30 de la tarde los catalanes y a las 5,30 los castellanos con comentarios de las ceremonias*”²⁸⁹. Aquesta divisió d'horaris dels batejos en castellà i català respon a la intenció de fer partícips als familiars en la cerimònia i promoure la vivència activa del sagrament; per tant, si van decretar-ho així és perquè realment costava que fos així. És més, llegint entre línies es pot deduir que la llengua era un impediment per fer participar la família en el bateig. Almenys en el cas de les persones immigrades. Recordem, si no, la carta al director d'*El Pensamiento* d'una veïna de Cornellà —veure pàgina 99— que denunciava

285. La importància de l'idioma en la prèdica s'evidencia en documents com la instància que mossèn Ramon Saborit, rector de Sant Joan Baptista de Viladecans en ple boom migratori, va adreçar el març del 1968 a l'arquebisbat de Barcelona demanant permís per fer misses en castellà, “logrando así la más fácil inteligibilidad, para rezar, de los salmos y mejor atención y devoción”. Vegeu ADB. Arxiu de Parròquies, Sant Joan Baptista, n.770.

286. MARCÉ, Matilde; (*op. cit.*, 2019), p.117.

287. Un veí de Cornellà va escriure una carta a *El Pensamiento* el novembre del 1970 demanant els horaris de les misses de les parròquies de la ciutat, per tal de saber a on podia anar en cas de fer tard als oficis de la seva parròquia. I va aprofitar l'escrit per reclamar que s'indiqués, també, la llengua de les misses: “I no fóra, també, avinent saber si és en català o en castellà?”. *El Pensamiento*, 305, novembre del 1970, p.7. Això indica una sensibilitat especial per part dels fi-

dels: els uns, per defensar i promoure la llengua catalana en un dels pocs espais públics on podien; els altres, perquè directament no entenien català o volien oir missa en la seva llengua materna. Sigui com sigui, aquest era un tema a flor de pell.

288. APSEM. Full dominical, 31 de desembre del 1967.

289. APSEM. Full dominical, 24 de desembre del 1972.

que les nenes que feien la comunió no entenien la prèdica del capellà en català. Mitjançant aquesta divisió d'horaris per llengües, els autòctons no havien de renunciar a batejar l'infant en català, mentre que els nouvinguts podien fer-ho, en un espai de temps diferenciat, en llengua castellana.

A Viladecans, en concret a Sant Joan Baptista, la parròquia més antiga del municipi i ubicada al nucli antic, detectem una tònica similar. Segons consta en un document dels anys 60 sobre el despatx parroquial, els dies de precepte se celebraven fins a sis misses, en concret a les 7, 9, 10 i 11 del matí, a les 12 del migdia i a les 8 de la nit. D'aquestes, només eren en castellà les de les 10 del matí i les 12 del migdia, mentre que la resta eren en català²⁹⁰. Com veiem, hi ha de nou una alterança de les dues llengües als oficis, prevalent, això sí, la dominant en l'ambient on s'emmarcava la parròquia. En aquest cas del nucli antic de Viladecans, el català, a diferència del que passava al barri de Sant Ildefons de Cornellà, les parròquies del qual només feien misses en castellà.

Sigui com sigui, l'influx i el tarannà dels capellans de cadascun d'aquests temples també hi jugava a favor o en contra d'una llengua: Oleguer Bellavista, el primer rector de Sant Jaume d'Almeda, tenia un temperament progressista, a diferència dels mossens de Sant Ildefons, més conservadors, i promovia l'ús del català entre els immigrants i el coneixement de l'entorn físic i natural en el qual vivien, a través de cursets de sardanes o bé a les classes per a adults, en les quals s'estudiava la comarca, el riu Llobregat, els seus municipis i la història dels seus pobladors²⁹¹.

290. ADB. Arxiu de Parròquies, Sant Joan Baptista, n.770.

291. NAVARRO, Berta; 'El jovent dels 60. La JOC', i MIRET,

Un altre cas de capellà progressista i conscienciat amb la difusió de la llengua i cultura catalanes va ser mossèn Leandre Gassó, de la parròquia de Sant Josep de l'Hospitalet. En una entrevista el març del 1984, Gassó reconeixia haver hagut de fer equilibris per mantenir unida la comunitat bilingüe de la seva parròquia. "He mirat que la defensa de la llengua no fos mal interpretada, que no fos interpretada com un atac a la llengua castellana sinó com una defensa de la llengua pròpia del país"²⁹². Gassó va afegir que la integració dels immigrants es produïa, tot i que a parer seu "molt lentament".

Tot plegat era un atzucac, un camp de mines: ha de renunciar la cultura catalana a recuperar el terreny perdut en l'àmbit eclesial per por a perdre l'element immigrant i desconnectar-se de la seva realitat? Es pot avançar en paral·lel en les dues direccions? Una controvèrsia que es vivia intensament en l'àmbit parroquial. L'abril del 1977, l'Assemblea de Cristians de la Zona Sud —que comprèn els municipis estudiats en aquest treball— va debatre la qüestió. "Donat que en el patrimoni del fet català hi ha una colla de coses irrenunciables, no subjectes a negociacions ni a transaccions (llengua, sentir-se membre d'aquest poble, costums, etc.), quina hauria de ser la nostra actitud per a evitar el màxim de tensions en els cristians procedents d'altres pobles de l'Estat espanyol, i quina podria ser la nostra aportació de cara a integrar més efectivament la gent immigrada, en la cultura del nostre poble?"²⁹³.

Alba; 'L'escola d'adults', a VVAA; *Almeda, temps de lluita i de progrés*, Cornellà, Asociación de Padres del Colegio Dolores Almeda, 1995, pp.24-75.

292. Butlletí *Xipreret*, març del 1984.

293. ADB. Fons Pere Miquel. Parròquia Sant Albert Magne. Tom A (1970-1977).

Il·lustració 8/ Exterior de la parròquia de la Immaculada amb unes pintades reivindicatives en castellà: “La tierra para quien la trabaja”. AMH-LAF0023819 /a.Autor desconegut/da

Tanmateix, no tot eren conflictes i encesos debats de blancs i negres. Sovint hi havia grisos. El 1956 la revista *OASI*, editada per la parròquia de Sant Isidre de l’Hospitalet, va publicar un breu en el qual agraiïen un donatiu de la parròquia de Sant Medir per imprimir uns fulls en català i castellà explicatius de la missa. “*Ha sido escrito de la manera más conveniente para incorporar al fiel cristiano al Santo Sacrificio*”²⁹⁴, resa el comunicat. Al cap i a la fi, una decisió salomònica —segurament també influenciada per la política repressiva del català imposada per la dictadura— per a apropar-se als fidels castellanoparlants que feia anys que s’estaven instal·lant a la ciutat.

Considerant els casos aquí exposats, podem establir que les dissensions relacionades amb la llengua emprada en l’àmbit parroquial eren freqüents. Si bé és cert que hi va haver immigrants que van obrir-se al fet català, n’hi ha que van mantenir una defensa gairebé numantina del castellà com a eina única de predicació, basant-se en el seu desconeixement de la llengua catalana i en el fet que el castellà fos l’idioma oficial a tot l’estat. “Si ens entenem en aquesta llengua, per què entestar-se a parlar-ne una de més minoritària?”, ben bé podrien haver dit els d’irreductibles. Ara bé, per l’altre cantó no es deixaven aco-

quinar. Ho hem vist línies més amunt, en concret al text de l’assemblea de Cristians de la Zona Sud, que emprava terminologia com “irrenunciable” o “no subjecte a transaccions” a l’hora de referir-se a la llengua i les tradicions catalanes.

D’aquí que s’entengui la preocupació d’alguns sectors de l’Església de base que sorgissin dues comunitats separades per la llengua²⁹⁵. I és per això que a les mateixes parròquies van organitzar-se cursos de català adreçats, en molts casos, als immigrants. A la de Sant Josep de l’Hospitalet tenien lloc els dissabtes a la tarda al vestíbul, el qual s’obria perquè les entitats sense una seu física hi fessin activitats²⁹⁶. Cursets que es vinculaven a la música, perquè els fills dels immigrants, la segona generació, aprenguessin nades catalanes i es familiaritzessin amb la llengua. Per la seva banda, el Centre Social de la Florida

295. Candel va exposar l’experiència de la parròquia del barri barceloní del Polvorí a mitjans dels anys 60, introduint paulatinament el català a les homilies: primer un cop al mes, després cada setmana i, finalment, intercalant sermons en català a misses dites en castellà. L’experiment no va acabar bé: els pocs catalanoparlants van deixar d’anar a missa, mentre que els castellanoparlants es van veure marginats. CANDEL, Francesc; *Algo más sobre los otros catalanes*, Barcelona, Planeta, 1973, p.152.

296. MARCÉ, Matilde; (op. cit., 2019), p.235.

294. *OASI*, 44, abril-maig del 1956, p.30.

Il·lustració 9/ Veïns del barri de Sanfeliu en direcció a la parròquia el dia de Rams, als anys seixanta. AMHLA0023842 /a.Autor desconegut/da

també organitzava classes de català per a adults²⁹⁷, així com la parròquia de Sant Albert Magne, del barri de la Torrassa, a iniciativa de l'equip de clergues responsables d'aquella comunitat. En aquest cas en concret, la feina dels capellans estava adreçada principalment als joves, a través dels esmentats cursos de català, però també amb sortides a pobles de l'interior de Catalunya perquè coneguessin el territori. A l'Arxiu Diocesà es conserva la documentació cedida per Pere Miquel, mossèn de la parròquia de Sant Albert, dividida en dos toms farcits de cançons i fitxes educatives amb lliçons sobre la llengua, història i cultura catalanes, que de ben segur es devien impartir als cursets²⁹⁸.

No obstant això, no tenim dades sobre la quantitat de persones que s'apuntaven als cursos de català impartits a les parròquies. I encara menys de la seva extracció social. Tanmateix, ens podem fer una lleugera idea de la situació revisant les inscripcions als cursos de català que promovien els ajuntaments o la diputació. En són un exemple els del professor Josep Llobera —autor d'un vocabulari bàsic

297. AMHL. Suplement del butlletí del Centro Social la Florida, març del 1976. Caixa n.221/1a.

298. ADB. Fons Pere Miquel. Parròquia Sant Albert Magne. Tom A (1970-1977).

català per afavorir-ne l'aprenentatge dels immigrants i dels autòctons que no havien pogut estudiar en la seva llengua materna²⁹⁹—, impartits a la biblioteca de Cornellà i que el curs 1967-1968 va comptar amb 37 matriculats, tots ells, però, catalanoparlants³⁰⁰.

Aquí hi ha una qüestió interessant de recordar i que explicaria aquesta nul·la assistència de castellanoparlants al curs; i és que els immigrants generalment tenien jornades laborals eternes, de sol a sol o doblant els torns, fet que els dificultava poder assistir a classe de català. A més, com molts d'ells vivien en barris gairebé homogenis d'ambient castellanoparlant —on l'element català era minoritari— o bé tenien feines en les quals compartien espai i temps amb uns altres immigrants com ells de matriu castellana, podem dir que la seva necessitat d'aprendre la llengua catalana era

299. Llobera va rebre el suport explícit de l'estament eclesial local. Sense anar més lluny, el 24 d'abril del 1969 va pronunciar una conferència a la Biblioteca Popular que va tancar l'arxipreste de Cornellà, mossèn Jaume Rafanell. Segons la crònica, Rafanell va fer una encesa defensa de la llengua catalana: "El deure que tenim de no oblidar la llengua dels nostres avis". *El Pensamiento*, 292, juny del 1969, p.11.

300. *El Pensamiento*, 284, agost del 1968, p.7.

més aviat baixa³⁰¹. És a dir, que a segons quins nuclis de l'àrea metropolitana on havia tingut lloc una migració en bloc, el clima era francament desfavorable per al català. Aquest fenomen, sumat a l'arraconament de l'idioma a l'àmbit estrictament privat imposat pel règim, dificultava que els nouvinguts se submergissin mínimament en un ambient català i que, en cas de voler aprendre la llengua, ho haguessin de fer a través de circuits privats.

Per altra banda, la parròquia de la Immaculada Concepció del barri de Sanfeliu de l'Hospitalet va posar en marxa els anys 60 tallers de sardanes per als joves que volguessin aprendre'n³⁰², així com el Centre Santiago Apòstol de Nostra Senyora dels Desemparats de la Torrassa³⁰³. Al cap i a la fi, era una manera d'introduir les noves generacions en la cultura catalana³⁰⁴, encara que aquests cursos, per se, no estaven exclusivament adreçats als nouvinguts. Així i tot, que parròquies ubicades a barris on l'element català era minoritari organitzessin aquests tallers

301. “És trist, perquè li serà difícil aprendre la llengua de la seva terra, perquè a l'ambient en què viu i creix no li donaran aquest ensenyament o si per cas d'una manera molt migrada”. Això deia Candel sobre la seva filla quan li demanava aprendre català. CANDEL, Francesc; (*op. cit.*, 1964), p.92.

302. AMHL. Fons entitats, parròquia de la Immaculada Concepció. Noticiari parroquial, octubre del 1966. Caixa n.61.

303. BALAGUER, Valentí; (*op. cit.*, 1985), p.17.

304. Salvador Cabré, mossèn de la parròquia de Singuerlín de Santa Coloma de Gramenet, va destacar en un article escrit el 1980 la ‘conversió’ del capellà en mestre de català a les escoles del barri, a on treballava fent classe. Cabré explica com els infants l'aturaven pel carrer, de la mà dels seus pares, per saludar-lo i presentar-lo als pares com “el professor de catalán”. Vegeu ‘Immigrats, pastoral, integració’, a *Quaderns de Pastoral*, 63, 1980, p.40.

—amb el perill que hi havia de fracassar per falta d'assistents— indica una clara voluntat de barrejar els fidels de diverses procedències en activitats que podien anar des del català fins a l'esport, passant per les sardanes³⁰⁵ o el cinema. Tota una sèrie d'iniciatives no exclusives de les parròquies, atès que des de la dècada dels 60 a municipis com l'Hospitalet grups de joves autòctons amb inquietuds culturals es van adonar de la importància del debat cultural a la ciutat i de la necessitat de diàleg amb els nouvinguts, i van posar en marxa projectes com el grup de teatre GAT, Alpha 63 o Amics de la Música, que van tenir un fort impacte³⁰⁶.

En conjunt, podem afirmar que hi havia un caldo de cultiu important pel que fa a la recuperació del català com a llengua de l'Església a Catalunya. I en quedà constància a diversos documents, com ara una carta enviada per sacerdots catalans als bisbes de Tarragona, Barcelona, Girona, Lleida, la Seu d'Urgell, Tortosa i Vic amb posterioritat al Concili Vaticà II (1962-1965), en la qual lamenten la “falta de drets nacionals” i es fa una encesa defensa de l'ensenyament del catecisme en català. “No són singulars ni excepcionals els casos de mestres nacionals que han estat amenaçats de que se'ls obrirà expedient si ensenyaven el catecisme en català”, van assegurar els clergues signants, que van tancar la missiva reclamant una “reforma litúrgica” que respectés el dret de pregar en la llengua pròpia tot salvaguar-

305. Candel recorda que a la parròquia del Port, després de la missa dels diumenges, els membres d'Acció Catòlica organitzaven ballades de sardanes, que aplegaven a joves immigrants que n'aprenien. Vegeu CANDEL, Francesc; (*op. cit.*, 1964), p.306.

306. BOTEY, Jaume; ‘Aspectes socioculturals de l'Hospitalet’, a *Quaderns d'Estudi*, Centre d'Estudis de l'Hospitalet, 4, 1988, p.13.

dant “els drets dels qui no parlen en català”³⁰⁷.

En aquesta línia, tot i que uns anys més tard, el 10 de maig del 1975, 306 sacerdots de la diòcesi de Barcelona van enviar una carta a l'arquebisbe Narcís Jubany en la qual reivindicaven el català com la llengua particular de l'Església local. “La llengua pròpia de l'Església de Barcelona ha de tornar a ser el català a tots els nivells, sobretot en els documentals i en els de comunicació, tal com ho és ja en la litúrgia”. En aquest sentit, exigien que el Full dominical i el butlletí oficial de l'Arquebisbat, a més de la guia de l'Església local, s'editessin en llengua catalana per posar fi al que definien com una “situació anòmala”. “Ho demana el bé de la nostra Església i del nostre país”³⁰⁸.

En la línia d'aquestes reivindicacions hem d'encabir la campanya ‘volem bisbes catalans’, engegada el febrer del 1966 arran de la designació de monsenyor Marcelo González, val·lisoletà i bisbe d'Astorga, com a arquebisbe-coadjutor del bisbe Modrego. El nomenament va aixecar una sèrie de protestes, amb aldarulls i detencions, que exigien que el titular de la diòcesi de Barcelona fos català. Els manifestants argumentaven que només reclamaven allò que el Concili Vaticà II havia establert, que era que els ministres de la fe fossin originaris del lloc en el qual exercien el seu apostolat. Tot i plantejar la protesta des d'un punt de vista teològic, però, hi havia un component de reafirmació nacional implícit. Així ho van assenyalar des de sectors parroquials de Terrassa, aleshores molt compromesos amb l'oposició al franquisme i a la jerarquia de

l'Església i, no hem d'oblidar, instal·lats en ambients obrers on l'element immigrant era important. Casañas se'n fa ressò a través d'un text de sacerdots del sector Egara, que reclamaven que els bisbes fossin per al poble, “*sean catalanes o no*”³⁰⁹. Una altra mostra de les tensions en el si de l'Església catalana entre els sectors més socials i els més nacionalistes.

307. Arxiu Nacional de Catalunya (ANC). Inventari Albert Manent, caixa 23.

308. ‘306 sacerdots de Barcelona demanen que el català sigui la llengua oficial de la diòcesi’, a *Correspondència de diàleg sacerdotal*, maig/juny del 1975, p.8.

309. CASAÑAS, Joan; (op. cit. 1988), p.287.